

LAPSIASIAVALTUUTETTU
MÁNÁIDÁITTARDEADDJI

”Sápmelašvuohta lea dego skeaŋka”

”Saamelaisuus on kuin lahja”

Minna Rasmus

Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä I:2008

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2008:I

Minna Rasmus

”Sápmelašvuohhta lea dego skearjka”

”Saamelaisuus on kuin lahja”

Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella

Julkaisija
Sosiaali- ja terveysministeriö
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
PL 41, 40101 Jyväskylä
pirkko-liisa.rautio@stm.fi
puh. (09) 160 73986
faksi (014) 337 4248
www.lapsiasia.fi

Taitto
Workshop Pälvä Oy
Kuvat
Pekka Antikainen
(Saamelaisnuorten taidetapahtuma Enontekiön Hetassa 27.3.2008)

Paino
Jyväskylän yliopistopaino
Jyväskylä 4/2008

Julkaisu luettavissa internetissä osoitteessa www.lapsiasia.fi

”Sápmelašvuolta lea dego skean̄ka”

”Saamelaisuus on kuin lahja”

Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella

Sisältö

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Čoahkkáigeassu	8
1. Johdanto	10
2. Saamelaiset Suomessa	12
3. Selvityksen toteutus	14
3.1. Saamelaislasten oikeuksien toteutuminen -hanke ja selvityksen toteutus	14
3.2. Aineiston keruu ja käsittely	14
4. Saamelaislasten näkemykset hyvinvoinnistaan ja oikeuksistaan	16
4.1. Vastaajien taustatietoja	16
4.1.1. Selvitykseen osallistuneet koulut	16
4.1.2. Selvitykseen osallistuneet oppilaat ja aikuiset	16
4.2. Saamelaislasten ja heidän vanhempiensa kodin hyvinvointi	17
4.2.1. Mitkä asiat ovat hyvin?	17
4.2.2. Mitkä asiat kaipaavat parannusta?	18
4.3. Saamelaislasten kouluhyvinvointi	19
4.3.1. Mitkä asiat ovat hyvin?	19
4.3.2. Mitkä asiat kaipaavat parannusta?	20
4.3.3. Miten koulu huomioi kaksikielisyyttä ja monikulttuurisuutta?	20
4.3.4. Miten koulu voisi huomioida kaksikielisyyttä ja monikulttuurisuutta paremmin?	21
4.4. Saamelaisalue kasvuympäristönä	22
4.4.1. Mitä saamelaisuus merkitsee saamelaisnuorille?	22
4.4.2. Mitä asioita saamelaisnuoret arvostavat pohjoisessa?	25
4.4.3. Missä saamelaisnuoret haluaisivat asua käytyään koulunsa loppuun?	25
4.5. Saamelaisnuorten vapaa-aika	26
4.5.1. Mihin vapaa-ajan asioihin saamelaisnuoret ovat tyytyväisiä?	26
4.5.2. Mitkä vapaa-ajan asiat kaipaavat parannusta?	26
4.6. Saamelaisnuoret ja media	28
4.6.1. Mitä mediapalveluita saamelaisnuoret toivovat?	28
4.6.2. Millaisen kuvan valtamedia antaa saamelaisista saamelaisnuorten mielestä?	28
4.7. Saamelaisnuorten ja heidän vanhempiensa viesti päättäjille	29
5. Pohdinta	31
5.1. Johtopäätökset	31
5.2. Luotettavuuden arviointi	33
6. Ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi	35
Lähteet	37
Liitteet	38

A young woman with brown hair, wearing a dark blue jacket and a brown strap across her shoulder, is smiling and looking towards the camera. She is holding a bright green rope that is coiled in her left hand and extends upwards. The background is a snowy outdoor area with other people and buildings in the distance.

”Sápmelašvuotta
lea dego skeaŋka”

”Saamelaisuus
on kuin lahja”

13-vuotias saamelaisnuori saamelaisuuden
merkityksestä itselleen

Lapset ja nuoret ovat oman arkinsa parhaita asiantuntijoita. Lasten tärkeysjärjestys voi olla erilainen kuin aikuisten. Lasten osallistuminen vaatii aikuisilta asennemuutosta. Tarvitaan lapsia arvostavia, kuuntelemaan ehtiviä ja vuoropuheluun halukkaita aikuisia. Myös päätökset ovat parempia, kun lasten ja nuorten tieto on otettu huomioon.

Tämän raportin tarkoituksena on kertoa Suomen saamelaisalueella asuvien saamelaisten lasten ja nuorten omista mielipiteistä heidän hyvinvoinnistaan ja oikeuksiensa toteutumisesta. Raportti on osa laajempaa kokonaisuutta ja pohjoismaista yhteistyötä. Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut ovat selvittäneet vastaavasti saamelaislasten ja nuorten mielipiteitä. Suomen, Ruotsin ja Norjan selvityksistä on koottu myös yhteinen ruotsinkielinen raportti.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista yleisellä yhteiskunnallisella tasolla. Lapsiasiavaltuutettu seuraa lasten ja nuorten hyvinvointia sekä vaikuttaa lainsäädäntöön ja päätöksentekoon. Työhön kuuluu lasten ja nuorten omien mielipiteiden välittäminen päätöksentekijöille.

Myös tämä raportti on tarkoitettu erityisesti paikallisten, alueellisten ja kansallisten päättäjien luettavaksi. Selvityksen lopussa ovat lapsiasiavaltuutetun ehdotukset toimenpiteiksi saamelaislasten oikeuksien edistämiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun työn perustana on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Sopimus huomioi monella tapaa alkuperäiskansoihin kuuluvat lapset. Lapsen oikeudet kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille lapsille riippumatta heidän itsensä tai heidän vanhempiansa alkuperästä. Kaikilla lapsilla on oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Lapsia koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi huomioitava lapsen etu. Lapsilla tarkoitetaan sopimuksessa alle 18-vuotiaita.

Koulutuksen on YK-sopimuksen mukaan kehitettävä lapsen yksilöllisiä taitoja, ihmisoikeuksien sekä lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta ja suvaitsevaisuutta. Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella on erityinen oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä.

Lapsen oikeuksien sopimus korostaa vanhempien ensisijaista vastuuta lapsen hyvinvoinnista. Valtion ja kuntien tulee tukea vanhempia. Kuitenkin lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea. Lapsen sijaishuollossa on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatukseen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen ja kielelliseen taustaan.

Kuntien tulee Suomessa nuorisolain mukaan kuulla lapsia ja nuoria heitä koskevista asioista päätettäessä. Saamelaiskäräjät ovat tärkeä saamelaisten oman kulttuuri-itsehallinnon toteuttaja. Toivon, että tämä selvitys rohkaisee luomaan lasten ja nuorten omaa osallistumista ja vaikuttamista tukevia rakenteita ja käytäntöjä sekä saamelaiskäräjien että alueen koulujen ja kuntien yhteyteen.

Erityiset kiitokset hienosta raportista ansaitsee FM Minna Rasmus, joka on paneutunut antaumuksella saamelaislasten ja -nuorten elämään. ●

Jyväskylässä 27.3.2008

Maria Kaisa Aula
Lapsiasiavaltuutettu

Tiivistelmä

YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa alkuperäiskansojen lasten oikeutta omaan kieleensä ja kulttuuriinsa: Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuulualta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään (artikla 30).

■ Tämä kysely on lapsiasiavaltuutetun toimiston selvitys, jossa on kartoitettu saamelaislasten ja -nuorten omia mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä. Selvityksen tarkoituksena on ollut antaa saamelaislapsille ja -nuorille mahdollisuus kertoa, mitä he toivovat paikallisilta ja kansallisilta päättäjiltä.

Selvityksen tiedot kerättiin kaikista Suomen saamelaisalueen yläkouluista ja lukioista. Kysely keskityi 13–18-vuotiaisiin nuoriin, mutta myös heidän vanhempiaan ja nuorten kanssa työskenteleviä henkilöitä haastateltiin. Hanke on yhteispohjoismainen. Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut ovat tehneet vastaavan selvityksen. Eri maista saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä vertaillaan erillisessä raportissa. Selvitystä ovat rahoittaneet Euroopan unioni ja Lapin lääninhallitus.

Hankkeen projektityöntekijä kiersi kaikki saamelaisalueen yläkoulut ja lukiot loka–marraskuussa 2007. Hän viipyi kussakin koulussa kahdesta kolmeen päivää. Projektityöntekijä piti jokaisessa koulussa saamelaisnuorille oppitunnin, jonka aikana nuorille kerrottiin projektista ja sen tavoitteista, Suomen lapsiasiavaltuutetun työstä ja tehtävistä sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta. Oppitunti pidettiin sekä pohjoissaameksi että suomeksi lähes kaikissa kouluissa.

Kartoituksen vastaukset tuotettiin kahdella tavalla: kyselykaavakkeiden ja pienryhmähaastatteluiden avulla. Kyselykaavakkeessa sovellettiin Suomen lapsiasiavaltuutetun toimistossa aiemmin laadittua lapsen oikeuksien kyselyä. Kaavakkeita palautettiin 87 kappaletta. Pienryhmähaastatteluihin osallistui 36 oppilasta. Selvitykseen haastateltiin myös neljätoista saamelaislasten vanhempaa (sekä suomalaisia että saamelaisia) ja kolmeatoista opettajaa.

Saamelaislapsilta ja -nuorilta kysyttiin mm. kodin hyvinvoinnista. Nuoret ja kehuiivat erityisesti vanhempia ja sukua. Myös hyvä rahatilanne ja vanhempien työpaikka mainittiin useammassa paperissa. Selvitykseen osallistuneiden nuorten ja lasten mukaan vanhemmilla oli hyvä elämäntilanne kaikin puolin. Saamelaislasten vanhempien vastaukset olivat (pitkälti) samoilla linjoilla nuorten kanssa. Hyvinä asioina pidettiin avoimuutta perheen keskuudessa, elintaso, työpaikkaa ja hyviä perhesuhteita. Haastateltavien joukossa ei ollut yhtään työtöntä.

Parannusta kaivattiin useisiin asioihin. Etenkin tytöt toivoivat vanhemmiltaan enemmän avoimuutta ja keskustelua. Moni nuori kirjoitti olevansa yksinäinen. Syyksi kerrottiin, että vanhemmat ovat paljon töissä, vanhemmat eivät välitä tai eivät halua olla läsnä nuorten elämässä. Aineistosta nousi esiin myös vanhempien alkoholinkäyttö. Kahdeksan tyttöä kirjoitti, että toinen tai molemmat vanhemmista juo alkoholia. Vanhempien päihdeongelma koskee tämän aineiston mukaan yhdeksää prosenttia saamelaisnuorista. Kukaan nuorista ei maininnut vastauksessaan, kuka huolehtii heistä vanhemman tai vanhempien juodessa.

Valtaosa saamelaisnuorista oli tyytyväisiä kouluunsa ja kouluopetukseen. Suurinta kiitosta saivat opettajat, opetuksen taso, yksilöllinen opetus pienten opetusryhmien ansiosta, kivat koulukaverit, kulttuuritoiminta ja saamenkielinen opetus. Hyvänä puolena nähtiin myös se, että koulukiusaamista esiintyy hyvin harvoin. Vain kolmessa vastauksessa mainittiin koulukiusaaminen. Koulu nähtiin kaiken kaikkiaan turvallisena kasvuympäristönä.

Suuri osa saamelaisnuorista oli sitä mieltä, että kaksikielisyys ja monikulttuurisuus otetaan kouluisa hyvin huomioon. Etenkin saamenkielinen opetus sai nuorilta kehuja. Vaikka laki takaa saamelaislapsille oikeuden omaan kieleensä, saamelaislapset ovat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen suhteen edelleen hyvin eriarvoisessa asemassa keskenään. Osa nuorista saa opetusta äidinkielessään kaksi tuntia viikossa netin kautta, kun taas toiset voivat opiskella lähes kaikkia oppiaineita saameksi.

Saamenkielisen opetuksen ongelmaksi nähtiin jatkuvuuden puute. Tähän vaikuttaa mm. pula pätevästä saamenkielisistä aineenopettajista. Toiseksi ongelmaksi koettiin se, että vaikka nuori olisi opiskellut biologiaa pohjoissaameksi koko koulunkäyntinsä ajan, hän ei voi kirjoittaa sitä saameksi ylioppilaskirjoituksissa. Myös saamenkielisen oppimateriaalin puuttuminen nähtiin suurena ongelmana. Tilanne on heikko kaikissa saamen kielissä, mutta erityisesti koltan- ja inarinsaamessa. Ryhmähaastatteluissa ja oppitunneilla käydyissä keskusteluissa ilmeni, että saamelaislapsille ei opeteta heidän nykyään neljän valtion alueella asuvan kansansa historiasta juuri mitään.

Suurin osa nuorista piti saamelaisuuttaan hyvin positiivisena asiana. Myös selvitykseen haastatellut saamelaisopettajat ovat huomanneet työssään, että nuorten identiteetti- ja itsetuntoasioissa on tapahtunut muutosta positiiviseen suuntaan. Lähes kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että nykyajan saamelaisnuorilla on vahva saamelainen identiteetti. Vaikka suurimmalla osalla nuorista on vahva saamelaisidentiteetti, on joukossa niitäkin, joille saamelaisuus on vaikeaa. Selvityksestä jättäytyi nuoria pois. Osa heistä kertoi, etteivät he tunne olevansa saamelaisia. Kysely-

kaavakkeisiin seitsemän nuorta kirjoitti, että saamelaisuus ei merkitse heille mitään. Heistä yksi oli tyttö, loput poikia.

Aineiston perusteella saamelaisnuoret ovat koti-seurakkaita: vajaa 70 prosenttia ei halua asua Rovaniemen eteläpuolella. Nuorista 42,5 prosenttia haluaisi palata pohjoiseen koulut käytyään ja 25,3 prosenttia haluaisi asua Rovaniemellä. Loput mainitsivat mm. Kemin ja Oulun mahdollisena asuinpaikkana. Nuoret kokivat Rovaniemen hyväksi vaihtoehdoksi kaupungin pohjoisuuden ja oman kotipaikkakunnan läheisyyden vuoksi.

Saamelaisnuorilta kysyttiin, mihin vapaa-ajan asioihin he ovat tyytyväisiä ja tyytymättömiä. Nuoret olivat tyytyväisiä kavereihin, harrastusmahdollisuuksiin, nuorisotaloon, seurakunnan kerhoihin ja leireihin. Tyytymättömyyttä aiheuttivat kerhotoiminnan ja harrastusmahdollisuuksien puuttuminen. Ylivoimaisesti eniten vastauksia tuli nuorisotilojen puuttumisesta. Vastauksissa oli selviä alueellisia eroja. Kuntakeskuksissa saamelaisnuoret olivat tyytyväisempiä vapaa-aikaansa kuin muualla asuvat.

Nuorilta kysyttiin, mitä mediapalveluita heille on suunnattu ja mitä palveluita he toivoisivat saavansa. Nuorille tarkoitettuja radio-ohjelmia on hyvin vähän ja tv-ohjelmia ei lainkaan. Moni nuori toivoi saamenkielisiä internet-sivuja ja tv-sarjoja.

Saamelaisnuorilta tiedusteltiin pienryhmähaastatteluissa sitä, millaisen kuvan heidän mielestään media antaa saamelaisista. Yhtä nuorta lukuun ottamatta nuoret sanoivat, että saamelaisista annetaan valta-mediassa edelleen hyvin stereotyyppinen kuva: saamelainen nähdään juoppona, joka käyttää aina lapinpukua eikä tiedä modernista elämästä mitään. Osa nuorista oli harmistunut siitä, miten media kuvaa saamelaisia. Nuoret toivoivat, että media antaisi saamelaisista totuudenmukaisemman ja nykyaikaisemman kuvan. ●

Čoahkkáigeassu

ON:a máná vuoigatvuođaid soahpamuš deattuha eamiálbmogiid mánáid vuoigatvuođa iežaset gillii ja kultuvrii: *Dain riikkain gos leat etnihkalaš, religiovnnaš dahje gielalaš unnitlohkojoavkkut dahje eamiálbmot olbmot, dakkár unnitlogu dahje eamiálbmot mánás ii oaččo gieldit vuoigatvuođa hervvošit ovtta joavkku eará lahtuiguin iežas kultuvrras, dovddastit iežas oskku ja eallit dan mielde dahje geavahit iežas giela. (Artikla 30.)*

■ Dát gažadallan lea mánáidáittardeaddji kantuvrra vuosttas čielggadeapmi, mii guorahalai sámi mánáid ja nuoraid iežaset oainnuid ja vásáhusaid áššiin, mat váikkuhit sin buorredillái. Čielggadeami figgamuššan lea leamaš addit sámi mánáide ja nuoraide liibba mitalit, maid sii háliidit báikkálaš ja riikka dási mearrideaddjiin.

Čielggadusa dieđut čoggojuvvojedje buot Suoma sámevuovllu bajitluohkain ja logahagain. Gažadallamiid váldojuvvojedje 13–18-jahkásaš nuorat, muhto maiddái sin váhnemat ja singuin bargit jearahallojedje. Prošeakta lea davviriikkalaš. Čielggadeapmi dahkkojuvvui čakčat maiddái Ruotas ja Norggas. Bohtosat ja oainnut veardádallojuvvojit Suoma, Ruota ja Norgga gaskkas gidđat 2008. Čielggadeami leat ruhtadan Eurohpá Uniovdna ja Sámi leanarádđehus.

Prošeaktabargi jodii buot sámevuovllu badjedásiskuvllaid ja logahagain mielde golggo- skábmamánus 2007. Son lei guđege skuvllas guokte- golbma beaivvi. Prošeaktabargi doalai sámenuoraide oahppodiimmu, goas mitalii proševtta ja dan figgamušaid, Suoma mánáidáittardeaddji barggu ja doaimmaid ja ON:a máná vuoigatvuođaid oktasašsoahpamuša birra. Oahppodiimmu dollojuvvui davvisámegillii ja suomagillii measta buot skuvllain.

Guorahallama vástádusat oazžašuvve guovtti láhkai: gažadanskoviiguin ja unnitjoavkojearahallamiiguin. Gažadanskovi lei heivehuvvon Suoma mánáidáittardeaddji kantuvrras ovdalaš ráhkaduvvon buorredilleáššiid gažadeami vuodul. Skovit máhcahuvvojedje 87 gáhppálaga. Unnit joavkkuid jearahallamiidda válde oasi 36 oahppi. Čielggadeami várás jearahallojedje maiddái 14 sámi máná (sihke látte- ja sáme-) váhnema ja 13 oahpaheaddji.

Sámi mánáin ja nuorain jerrojuvvui ee. ruovttu buorredili birra. Mánát ja nuorat rábmojedje erenoamážit váhnemiid ja soga. Maiddái buorre ruhtadilli ja váhnemiid bargosadji máinnašuvvui mángga báhpáris. Čielggadeapmái oasi váldán nuoraid ja mánáid mielas váhnemiin lei buorre eallindilli iešguđege láhkai. Sámi mánáid váhnemiid vástádusat ledje seammasullasaččat nuoraid vástádusaiguin. Buorin adnojuvvui rabasvuotta bearraša gaskkas, eallindássi, bargosadji ja buorit bearašgaskavuodát. Gažadallon olbmuid gaskkas ii lean oktage bargguheapmi.

Buorideami dárbašit mánggat áššit. Erenoamážit nieiddat váillahedje eambo rabasvuotta ja hálešteami váhnemiiguin. Mánaga nuora čálle, ahte sii oarbašuvvet. Sivvan lei dat, ahte váhnemat leat olu barggus, váhnemat eai beroš dahje háliid leat sin eallimis mielde. Vástádusain bodii ovdan maid váhnemiid alkohola geavaheapmi. Gávccii nieidda čálle, ahte váhnemat dahje nubbi sudnos juhká. Váhnemiid juhkanválttisvuotta guoská dán materiála mielde ovccii prosentii sámi nuorain. Oktage nuorain ii čállán das, gii atná sis fuola váhnema dahje váhnemiid jugadettiin.

Eanaš sámi nuorat ledje duhtavaččat skuvlii ja skuvlaoahpahussii. Stuurámus giitosa ožžo oahpaheaddjit, oahpahusa dássi, oktagaslaš oahpahus unna oahpahusjoavkkuid dihtii, somás skihpárat, kulturdoaimma ja sámegiel oahpahus. Buorrin beallin adnojuvvui maid dat, ahte skuvlagivssideapmi lea hárvenaš. Dušše golmma vástádusas máinnašuvvui skuvlagivssideapmi. Skuvla adnojuvvo oppalohkái oadjebas šaddanbirasin.

Stuorra oassi sámi nuorain lei dan mielas, ahte guovttegielalašvuohta ja mánggalkultuvrralašvuohta váldojuvvo skuvllas bures vuhtii. Erenoamážit nuorat rábmojedje sámegielat oahpahusa. Vaikko láhka dáhkida sámi mánáide vuoigatvuođa iežaset gillii, de sámi mánát leat sámegiela ja sámegielat oahpahusa dáfus hui sierra árvosaččat gaskaneaset. Oassi nuorain oažžu oahpahusa iežaset eatnigielas guokte diimmu vahkus neahta bokte, go fas nuppit sáhttet oahppat buot oahppoávdnasiid sámegillii.

Sámegielat oahpahusa váttisvuohtan adnojuvvui dan jotkkolašvuođa váilun. Dasa váikkuha ee. oahppan sámegiel ávnnasoahpaheaddjiid vátnivuolta. Nubbi váttisvuohta lea dat, ahte vaikko nuorra livččii oahppan biologiija davvisámegillii miehtá skuvlaáiggi, de son ii sáhte studeantadutkosis čállit dan sámegillii. Maiddá sámegiel oahppomateriála váilun adnojuvvui stuorra váttisvuohtan. Dilli lea heittot buot sámegielain, muhto erenoamážit nuortalaš- ja anárašgielas. Ságastallamiin joavkojearahallamiid ja oahppodiimmuid áigge bođii ovdan, ahte sámi mánáide ii oahpahuvvo olus mihkkege dan álbmoga historjjás, mii dálá áigge orru njealji riikkas.

Eanaš nuorat atne sápmelašvuođa buorrin. Maiddá čielggadeamis jearahallojuvvon oahpaheaddjit ledje fuobmán bargguset áigge, ahte nuoraid identiteahtta- ja iešdovdoáššit leat nuppástuvvan buoret guvlui. Dadjat juo buohkat ledje ovttamielas das, ahte dálá sámi nuorain lea hui nana sámi identiteahtta. Vaikko eanaš nuorain lea nana sámi identiteahtta, de leat dakkáratge geaidda sápmelašvuohta lea lossat. Muhtun nuorat geassádedje čielggadeamis. Oassi sis dajai, ahte eai dovdda iežaset sápmelažžan.

Gažadanskovis čieža nuora čálle, ahte sápmelašvuohta ii mearkkaš sidjiide maidege. Sis okta lei nieida, loahpat ledje gánddat.

Materiála vuodul sámi nuorat ehccet ruovttuguovlluset: váile 70 proseantta ii hálit orrut Roavvenjágga máttabealde. Nuorain 42,5 proseantta háliidivčče máhccat davás skuvlla maŋgá, 25,3 proseantta háliidivčče orrut Roavvenjággas, loahpat máinnašedje ee. Kemi ja Oulu. Nuorat atne Roavvenjágga buorrin molssaeaktun, dannego dat lea Sámis iige dat leat menddo guhkin eret ruovttus.

Sámi nuorain jerrojuvvui, maida áššiide sii ledje duhtavaččat dahje duhtameahttumat astoáigge dáfus. Nuorat ledje duhtavaččat skihpáriidda, áiggeádjewejolašvuođaide, nuoraiddállui, searvegotti rieggáide ja leairraide. Duhtameahttunvuohta guoskkai riekkedoaimmaid ja áiggeádjewejolašvuođaid váilumii. Čielgasit eanemus vástádusat bohte nuoraidviesuid váiluma birra. Vástádusain ledje čielga erohusat guovlluid dáfus. Gielddaguovddážiid nuorat ledje duhtavaččabut astoáigáseaset go eará guovlluid sámi nuorat.

Nuorain jerrojuvvui, makkár mediafálaldagat sis leat ja makkár bálvalusaid sii sávašedje oažžut. Nuoraide ráhkaduvvon rádiosáddagat ledje hui unnán, tv-programmat eai oppanassiige. Mánga nuora váillahedje sámegiel interneahttasiidduid ja tv-ráidduid.

Sámenuorain dihtoštallui unnitjoavko-ságastallamiid áigge dat, makkár gova media addá sápmelaččain. Earret ovtta nuora sii dadje, ahte sámiiin addojuvvo ain váldomedias hui stereotiippalaš govva: sápmelaš lea juhkki, atná álo gávtti iige dieđe dálááigge eallimis maidege. Muhtun nuorat eai liikon dasa, man láchkai media govvida sápmelaččaid. Nuorat sávvet ahte media attášii sámiiin duodalaččat ja dálááigásaččat gova. ●

I. Johdanto

Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut päättivät tapaamisessaan Tukholmassa 26.1.2007 käynnistää yhteisen hankkeen, jossa selvitetään saamelaislasten oikeuksien toteutumista. Pää tavoitteeksi asetettiin helpottaa saamelaislasten ja -nuorten mahdollisuuksia saada mielipiteensä huomioiduksi YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan edellyttämällä tavalla.

■ Tämä selvitys perustuu Suomen lapsiasiavaltuutetun toimiston tekemään kyselyyn, jolla kartoitettiin saamelaisten lasten ja nuorten elämäntilanteen ongelmia, vahvuuksia ja mahdollisuuksia Suomen saamelaisalueella. Kyselyn avulla haluttiin tuoda esille nuorten ja lasten omia näkökulmia käsitelyihin teemoihin. Hankkeen tavoitteena on ollut saada tietoa saamelaislasten oikeuksien toteutumisesta ja vahvistaa lasten mahdollisuuksia tulla kuulluiksi sekä kansallisesti että saamelaisten oman itsehallintojärjestelmän kautta.

Selvityksen tiedot kerättiin kaikista Suomen saamelaisalueen yläkouluista ja lukioista. Kysely keskittyi 13–18-vuotiaisiin nuoriin, mutta myös heidän vanhempiaan ja nuorten kanssa työskenteleviä henkilöitä, lähinnä opettajia, haastateltiin. Hanke on yhteispohjoismainen. Selvitys tehtiin syksyn aikana myös Ruotsissa ja Norjassa. Saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä tullaan vertailemaan Suomen, Ruotsin ja Norjan välillä keväällä 2008. Selvitys-

tä ovat rahoittaneet Euroopan unioni ja Lapin lääninhallitus.

Hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia on lähestytty lapsiasiavaltuutetun työn perustana olevan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kautta. Sopimuksen sisältö voidaan tiivistää kolmeen eri teemaan: *lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan, riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista sekä osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon*. Sopimuksen tavoitteet voidaan tiivistää neljään yleiseen periaatteeeseen:

- Kaikki lapset ovat tasa-arvoisia
- Lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa
- Lapsella on oikeus hyvään elämään
- Lapsen näkemykset on otettava huomioon

YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa myös alkuperäiskansojen lasten oikeutta omaan kieleensä ja kulttuuriinsa: *Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuululta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään* (artikla 30).

YK-sopimuksen mukaan myös koulutuksen tulee kehittää lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta ja suvaitsevaisuutta. Lisäksi lapsen sijaishuollossa tulee kiinnittää huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä etniseen ja kielelliseen taustaan. Tämän raportin liitteenä on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklakohtainen tiivistelmä. Suomen valtio on ratifioinut sopimuksen vuonna 1991.

Maaliskuussa 2006 Suomessa astui voimaan uusi nuorisolaki (27.1.2006/72). Lain tarkoituksena on ollut tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten elin- ja kasvuoloja. Lain 8 §:n mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua paikallista ja alueellista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevista asioista.

Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut antaa saamelaislapsille ja -nuorille mahdollisuus kertoa, mitä he toivovat paikallisilta ja kansallisilta päättäjiltä. Siv Kvernmon (2004: 224) mukaan saamelaislasten ja -nuorten ja heidän vanhempiensa terveydestä ja hyvinvoinnista on tähän asti tehty neljä tutkimusta: yksi Pohjois-Suomessa 1960-luvulla ja kolme Norjassa 1990-luvulla. Koska aihetta on tutkittu näinkin vähän, tuovat sekä käsillä oleva selvitys että Ruotsin ja Norjan vastaavat selvitykset uutta ja tarpeellista tietoa saamelaislasten ja -nuorten oloista Pohjoismaissa. ●

2. Saamelaiset Suomessa

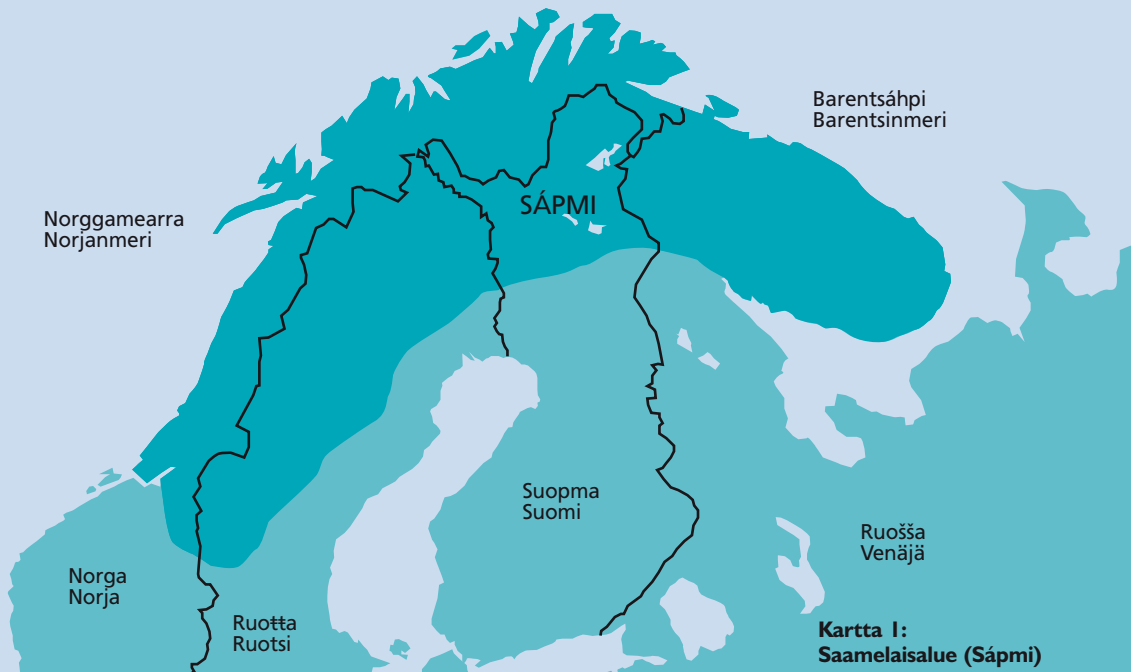
■ Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueella ainoa alkuperäiskansaksi luokiteltu etninen ryhmä. He ovat myös neljän valtion alueella asuva vähemmistö, jolla on oma kieli ja kulttuuri. Saamelaiset jakaantuvat maantieteellisesti siten, että Norjassa saamelaisia asuu noin 40 000–45 000, Ruotsissa 15 000–25 000, Suomessa noin 9 300 ja Venäjällä noin 2 000. Saamelaisten perinteiset asuinalueet ulottuvat Keski-Norjasta ja -Ruotsista Suomen pohjoisosan yli Kuolan niemimaalle.

Suomen saamelaisalue käsittää Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat kokonaisuudessaan sekä Sodankylän kunnan pohjoisosan, Vuotson alueen. Alue on 35 000 neliökilometrin suuruinen. Alueeseen sisältyy erityinen koltta-alue toisen maailmansodan jälkeen Suomeen muuttaneille kolttasaamelaisille.

Suomen saamelaisväestö jakaantuu kielellisesti kolmeen ryhmään: pohjois-, inarin- ja kolttasaamelaisiin. Alueellisesti laajin kieliryhmä on pohjoissaame, jonka eri murteita puhuvat niin Tenon saamelaiset, Kautokeinin ja Enontekiön saamelaiset kuin Pohjois-Ruotsin saamelaisetkin. Se on myös vahvin kirjakieli, vaikka omat kirjakielensä on myös etelä-, luulajan-, inarin-, koltan- ja kildininsaamessa. (Lehtola 1997: 10.) Pohjoissaamen puhujista ei ole tilastoja, joten heidän määrästään on vaikea antaa täsmällisiä lukuja. Karkean arvion mukaan pohjoissaamen puhujia on Suomessa noin 2 500–3 000. (Sammallahti 2008.)

Inarinsaamelaiset ovat saamelaisten joukossa yksi pienimpiä säilyneitä vähemmistöjä ja ainut kieliryhmä, joka asuu yhden valtion rajojen sisällä. Inarinsaamelaisia arvioidaan olevan noin 900, ja inarinsaamea puhuu äidinkielenään noin 350 ihmistä. Inarinsaamelainen vaikuttaja Matti Morottaja onkin todennut, että mikäli inarinsaame häviää Suomesta, se häviää koko maailmasta. (Lehtola 1997: 64.)

Kolttasaamelaiset kuuluvat itäsaamelaisiin kielensä ja perinteidensä puolesta. Äidinkielenään kolt-

Kartta 1:
Saamelaisalue (Sápmi)

tasaamea puhuu noin 350 ihmistä. Kolttasaamelaiset ovat uskunnoltaan ortodokseja. Itäisiä piirteitä on nähtävissä myös pukeutumisessa, musiikkiperinteessä, juhla- ja tapaperinteessä sekä ruokaperinteessä. Kolttasaamelaiset ovat melkein kokonaisuudessaan joutuneet jättämään alkuperäisen kotiseutalueensa: he tulivat osaksi Suomea Tarton rauhan myötä 1920. Vuoden 1944 jälkeen Petsamon kolttasaamelaiset asutettiin Inarinjärven ympäristöön.

Saamelaisilla alkuperäiskansana on Suomen perustuslain (1999) mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisilla on itsehallinto kotiseutualueellaan kieltä ja kulttuuria koskeissa asioissa. Itsehallintoa varten saamelaiset valitsevat vaaleilla saamelaiskäräjät. Kansallisilla päättäjillä on velvoite neuvotella saamelaiskäräjien kanssa, jos suunnitteilla on saamelaisiin alkuperäiskansana vaikuttavia toimenpiteitä. Saamelaiskäräjät päättävät valtion budjetissa saamelaiselle itsehallinnolle osoitetun määrärahan käytöstä.

Saamen kielilaisissa (2003) säädetään saamelaisen oikeudesta käyttää omaa kieltään (pohjoissa-

me, inarinsaame tai koltansaame). Kielelliset oikeudet rajoittuvat pääasiallisesti saamelaisten kotiseutualueen Inarin, Enontekiön ja Utsjoen sekä Sodankylän kuntien palveluihin. Myös eräiden valtakunnallisten viranomaisten sekä Lapin lääninhallituksen tulee palvella saameksi. Kolttalaissa (1995) säädetään kolttalaueella asuvien kolttien mahdollisuuksista saada tukea elinkeinoilleen.

Perusopetuslain (1998) mukaan saamelaisten kotiseutualueella asuvan ja saamea taitavan oppilaan opetus on annettava pääasiallisesti saamen kielellä. Valtio antaa alueen kunnille rahoitusta opetuksen järjestämiseen. Myös lukiossa ja ammattioppilaitoksessa opetuskieli voi olla saame. Saamen kieltä voidaan lisäksi opettaa äidinkielenä sekä vieraana kielenä peruskoulussa, lukiossa ja ammattioppilaitoksessa. Opetuslainsäädäntö ei kuitenkaan turvaa saamelaisoppilaille asuinpaikasta riippumattomta oikeutta oman kielensä oppimiseen. Päivähoitolain mukaan kunnan tulee huolehtia päivähoidon antamisesta myös saamen kielellä.

Yhdenvertaisuuslain (2004) mukaan ketään ei saa syrjiä etnisen taustan tai kielen perusteella. ●

3. Selvityksen toteutus

3.1. Saamelaislasten oikeudet ja niiden toteutuminen – hanke ja selvityksen toteutus

Suomen saamelaislasten hanke aloitettiin järjestämällä 22. elokuuta 2007 Inarissa tapaaminen, johon osallistuivat lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula, lapsiasiavaltuutetun toimiston lakimies Päivi Gynther, hankkeen tueksi alueelta koottu yhteistyöverkosto, saamelaiskäräjien asiantuntijaryhmä Juha Guttormin johdolla sekä lapsiasiavaltuutetun toimiston projektityöntekijä Minna Rasmus. Yhteistyöverkostoon kuuluivat alueen kuntien, saamelaiskäräjien, Lapin liiton, Lapin lääninhallituksen, Lapin yliopiston sekä Suoma Sámi Nuorat ry:n edustaja. Hankkeesta järjestettiin myös lehdistötilaisuus.

Hankkeessa olivat mukana kaikki saamelaisalueen yläkoulut ja lukiot (Enontekiön kunnasta Kilpisjärvi ja Hetta, Sodankylän kunnasta Vuotso, Inarin kunnasta Ivalo, Inari ja Sevettijärvi sekä Utsjoen kunnasta Utsjoki ja Karigasniemi). Selvityksen käytännön toteutuksesta vastasi FM Minna Rasmus. Ennen kenttätöitä hän otti yhteyttä koulujen rehtoreihin ja kysyi heiltä tutkimuslupaa selvitystä varten. Myös kuntien koulutoimenjohtajia informoitiin hankkeesta. Tämän jälkeen kouluihin lähetettiin kirje, joka piti sisällään saamen- ja suomenkieliset tiedotteet opettajille ja vanhemmille (ks. liitteet 1–4). Tiedotteissa kerrottiin projektin tavoitteista ja käytännön toteutuksesta. Vanhemmille suunnatussa tiedotteessa oli mukana kaavake, joka heidän täytyi allekirjoittaa, jotta nuori saattoi osallistua selvitykseen. Kaavakkeessa kysyttiin myös vanhemmilta, haluaisivatko he osallistua kyselyyn.

Minna Rasmus esitteli raportin tulokset lapsille ja nuorille 27. maaliskuuta 2008 Hetassa saamelaisnuorten taidetapahtuman yhteydessä. Lapsilla ja nuorilla oli mahdollisuus käydä keskustelua ja kommentoida tuloksia. Tilaisuuteen osallistui myös ylitarkastaja Päivi Tuononen lapsiasiavaltuutetun toimistosta.

Raportti julkaistiin ja esiteltiin tiedotusvälineille 21. huhtikuuta 2008 Inarissa pidetyssä seminaarissa, johon kutsuttiin paikallisia, alueellisia ja kansallisia päättäjiä sekä lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä.

3.2. Aineiston keruu ja käsittely

Kartoituksen vastaukset tuotettiin kahdella tavalla: kyselykaavakkeiden (ks. liitteet 5–6) ja pienryhmähaastatteluiden avulla. Kyselykaavakkeessa sovellettiin Suomen lapsiasiavaltuutetun toimistossa aiemmin laadittua lapsen oikeuksien kyselyä. Kyselykaavake käännettiin myös pohjoissaameksi. Näin nuoret saattoivat halutessaan valita, kummalla kielellä he vastaavat.

Projektityöntekijä kävi kaiken kaikkiaan kahdeksassa saamelaisalueen koulussa loka–marraskuussa 2007. Hän viipyi kussakin koulussa kahdesta kolmeen päivää. Projektityöntekijä piti jokaisessa koulussa saamelaisnuorille oppitunnin, jossa nuorille kerrottiin projektista ja sen tavoitteista, Suomen lapsiasiavaltuutetun työstä ja tehtävistä sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta. Oppitunti pidettiin sekä saameksi että suomeksi lähes kaikissa kouluissa. Saamenkielisiin tunteihin osallistuivat pohjoissaamea taitavat nuoret. Suomenkielisiin tunteihin osallistuivat inarinsaamelaiset, kolttasaamelaiset ja suomenkieliset saamelaisnuoret. Yläkoululaisille ja lukiolaisille oli oma oppituntinsa yhtä koulua lukuun ottamatta. Tunnin aikana nuorille jaettiin helppolukuinen versio YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta, joka on käännetty pohjoissaameksi (ks. liitteet 7–8). Tunneilla myös keskusteltiin, mikäli siihen jäi aikaa.

Kyselykaavake täytettiin joko koulussa tai kotona. Kaavakkeessa oli neljä sivua, ja kaikki kysymykset olivat avoimia kysymyksiä. Lähes kaikki pojat ehtivät täyttää kyselykaavakkeen koulussa. Suurin osa tytöistä palautti kaavakkeen seuraavana päivänä. Muutamissa kouluissa nuoret eivät palauttaneet kaavakkeita ajallaan, joten opettaja lähetti ne myöhemmin projektityöntekijälle.

Kyselykaavakkeiden vastaukset olivat pääosin lyhyitä, mutta niissä oli myös selviä eroja: tyttöjen vastaukset olivat huomattavasti laajempia kuin poikien. Pojilla oli myös enemmän tyhjiä vastauksia kuin tytöillä. Osa pojista kritisoi kyselykaavaketta: heidän mielestään monivalintakysymykset olisivat olleet mielekkäämpiä kuin avoimet kysymykset.

Osaa nuorista haastateltiin 2–5 oppilaan ryhmässä. Pienryhmähaastatteluihin osallistuvat valittiin oppitunnin aikana. Useimmiten nuoret ilmaisivat itse halunsa osallistua pienryhmähaastatteluun. Osaa nuorista projektityöntekijä pyysi haastateltaviksi. Kukaan ei kieltäytynyt haastattelusta. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin. Haastattelukielenä oli joko saamen tai suomen kieli.

Pienryhmähaastattelun toteutuksen menetelmäksi valittiin teemahaastattelu, joka on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Teemahaastattelun suosio perustuu esimerkiksi siihen, että vastaamisen vapaus antaa oikeuden haastateltavien puheelle. Lisäksi teemoihin kohdistunutta haastattelua on suhteellisen helppoa analysoida teemoittain. Tutkimusprosessia kuvaavien oppikirjojen mukaan teemojen puhumisjärjestys on vapaa eikä kaikkien haastateltavien kanssa välttämättä puhuta kaikista asioista samassa laajuudessa. Tutkijalla on haastattelussa mukanaan mahdollisimman lyhyet muistiinpanot käsiteltävistä teemoista, jotta hän voisi keskittyä keskusteluun. Teemat voi listata esimerkiksi ranskalaisin viivoin. Lisäksi voidaan laatia joitakin apukysymyksiä tai avainsanoja keskustelun ruokkimista varten. Teemahaastattelun ei siis tulli-

si olla pikkutarkkojen kysymysten esittämistä tarkassa järjestyksessä paperilta lukien. Teemoista ja niiden alateemoista pyritään keskustelemaan varsin vapaasti. (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998: 86–87.) Projektityöntekijä sovelsi luovasti oppikirjoissa annettuja ohjeita.

Aineiston käsittelyssä edettiin siten, että aluksi koottiin kaikkien oppilaiden vastaukset koulujen mukaan. Oppilaiden vastaukset jaettiin sukupuolen ja iän mukaan. Tämän jälkeen vastaukset käsiteltiin teemoittain: kodin hyvinvointi, kouluhyvinvointi, kasvuympäristö, saamelaisuus, vapaa-aika, joukkoviestimet.

Raportissa tullaan siteeraamaan nuoria, heidän vanhempiaan ja opettajiaan. Lainausten tarkoituksena on elävöittää raportin tekstiä ja tuoda esille tutkimusmateriaalin moninaisuutta. Sitaatit antavat myös lukijalle mahdollisuuden tehdä omia tulkintojaan. Informanttien vastaukset on kursivoitu. Heidän tiedoistaan kerrotaan sitaattien yhteydessä sukupuoli ja ikä. Mikäli kyseessä on pienen saamelaisryhmän oppilas, hänestä kerrotaan vain, mihin ryhmään hän kuuluu (esim. kolttasaamelainen nuori, inarinsaamelainen nuori). Aikuisten tiedoista kerrotaan vain, onko kyseessä vanhempi vai opettaja.

Lapsen oikeuksien sopimuksen peruseriaatteita mukaillen tässä selvityksessä kartoitettiin saamelaislasten ja -nuorten mielipiteitä. Kysymykset haluttiin pitää avoimina, jotta vastaukset kuvastaisivat mahdollisimman hyvin lasten ja nuorten omaa ajattelua. Selvityksessä ei ensisijaisesti pyritä pureutumaan syvällisesti käsiteltyihin teemoihin, vaan raportti tulee pikemminkin nähdä laajana alkukartoituksena. Selvitys on tehty osin kvantitatiivisten ja osin kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien mukaan, mutta se ei välttämättä täytä kaikkia tieteellisen tutkimuksen kriteerejä. ●

4. Saamelaislasten näkemykset hyvinvoinnistaan ja oikeuksistaan

4.1. Vastaajien taustatietoja

4.1.1. Selvitykseen osallistuneet koulut

Kartoitukseen osallistuivat pelkästään saamelaisalueella asuvat saamelaisnuoret. Selvitykseen osallistui kahdeksan saamelaisalueen yläkoulua (Kilpisjärvi, Hetta, Vuotso, Ivalo, Inari, Sevettijärvi, Utsjoki ja Karigasniemi) ja kolme lukiota (Hetta, Ivalo ja Utsjoki). Kooltaan koulut ovat heterogeenisiä: suurimmassa koulussa on 227 oppilasta ja pienimmässä viisi oppilasta.

4.1.2. Selvitykseen osallistuneet oppilaat ja aikuiset

Selvityksen alkuvaiheessa pohdittiin sitä, ketkä voivat osallistua saamelaislasten ja -nuorten hankkeeseen. Muutamassa koulussa rehtorit eivät olleet tietoisia oppilaittensa etnisestä taustasta. Oman lisänsä toi se, että viimeisen vuosikymmenen aikana pohjoisessa on käyty aika ajoin kiivaitakin väittelyitä siitä, kuka on saamelainen ja kuka ei. Suomen saamelaisuusmääritelmän mukaan henkilö on saamelainen, mikäli hän itse tai toinen hänen vanhemmistaan tai yksi hänen isovanhemmistaan on oppinut saamen äidinkielenään ja mikäli hän pitää itseään saamelaisena.

Pitkällisen pohdinnan jälkeen päädyttiin siihen, että lähtökohdaksi otetaan nuoren oma määrittely. Rehtorien kanssa sovittiin, että tiedotteet jaetaan kaikkiin koteihin. Näin nuoret saattoivat

keskustella asiasta vanhempiensa kanssa ja päättää, haluavatko he osallistua selvitykseen. Kouluihin ja vanhemmille lähetettyihin tiedotteisiin kirjoitettiin seuraavasti: Tutkimukseen voivat osallistua kaikki ne nuoret, jotka kokevat/määrittelevät itsensä saamelaiseksi. Haastateltavien joukossa siis saattaa olla nuoria, jotka eivät täytä Suomen saamelaisuusmääritelmää.

Suurin osa kyselyn saamelaisnuorista on pohjoissaamelaisia. Pienenä vähemmistönä ovat inarin- ja koltansaamelaiset. Tarkkaa lukua selvitykseen osallistuneista inarin- ja koltansaamelaisnuorista ei ole, sillä kyselykaavakkeessa ei kysytty etnistä taustaa. Heidän taustansa tuli ilmi vain silloin, jos he mainitsivat asiasta. Suomessa etnisen taustan kysyminen esimerkiksi kyselykaavakkeissa on kiellettyä. Suomen tietosuojalainsäädäntö kieltää sellaisten arkaluontoisten henkilötietojen tallentamisen, jotka on tarkoitettu muun muassa kuvaamaan rotua tai etnistä alkuperää.

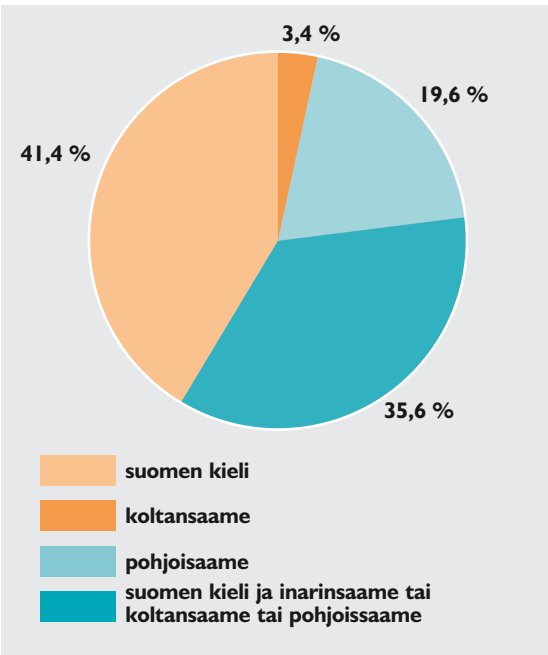
Kyselykaavakkeita palautettiin 87 kappaletta. Osallistujamäärä saattaa olla suurempi, sillä pienryhmähaastatteluihin osallistui 36 oppilasta. Siitä ei ole tietoa, kuinka moni pienryhmähaastatteluihin osallistuneista palautti kyselykaavakkeen. Kartoitukseen osallistuneiden nuorten henkilötiedoista kysyttiin seuraavia asioita: sukupuoli, ikä, kotikunta ja äidinkieli/äidinkielet. Kyselykaavakkeen täyttämiseen osallistui 52 tyttöä ja 35 poikaa.

Pohjoissaamenkielisiä vastauksia oli 30 kappaletta (34,4 %) ja suomenkielisiä 57 kappaletta (65,6 %). Selvityksessä kysyttiin myös nuorten äidinkieltä/äidinkieliä. Oppilaat jakaantuivat äidinkielen perusteella seuraavasti: 17 oppilasta ilmoitti äidinkielekseen pohjoissaamen, kolme oppilasta koltansaamen, 36 oppilasta suomen kielen ja 31 oppilasta suomen kielen ja jonkun saamen kielistä (pohjoissaame/inarinsaame/koltansaame).

Pienryhmähaastatteluita oli kymmenen: seitsemän yläkoululla ja kolme lukiossa. Niihin osallistui yhteensä 36 oppilasta: 25 tyttöä ja 11 poikaa. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin. Selvitykseen haastateltiin myös neljätoista saamelaislasten vanhempaa (sekä suomalaisia et-

Kartta 2:
Selvitykseen osallistuneet yläkoulut ja lukiot merkitty oranssilla.

Kuvio 1:
Kartoitukseen osallistuneiden nuorten äidinkieli/äidinkielet prosentteina.

tä saamelaisia) ja kolmeatoista opettajaa. Kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Suurin osa niistä tehtiin kenttätöyön ohessa, mutta osa tehtiin puhelimitse ja sähköpostitse. Haastattelut kestivät puolesta tunnista kolmeen tuntiin.

4.2. Saamelaislasten ja heidän vanhempiansa hyvinvointi

4.2.1. Mitkä asiat ovat hyvin?

Kyselylomakkeen ensimmäisessä kysymyksessä tiedustelimme nuorilta, minkä asioiden he kokevat omassa elämässään yleisesti ottaen olevan hyvin ja mitkä asiat kaipaisivat parannusta. Vastaukset olivat lyhyitä, etenkin pojilla. Yleisin vastaus kysymykseen oli kaikki tai melkein kaikki. Kodissa kehuttiin ennen kaikkea vanhempia ja sukua. Myös hyvä rahatilanne ja vanhempien työpaikka mainittiin useammassa paperissa.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Äiti ja isä eivät riitele. Kaikki rakastavat toisiaan.
(poika, 13 vuotta)

Vanhemmat onnellisesti yhdessä, molemmilla vakituiset työpaikat. (tyttö, 14 vuotta)

Aika monet asiat. Ollaan kokonainen perhe, tullaan toimeen jne. (tyttö, 14 vuotta)

Ihmissuhteet. (poika, 15 vuotta)

Raha-asiat, eli saa kaiken tarvittavan, on mahtava suku, mihin ollaan paljon yhteydessä.
(tyttö, 17 vuotta)

Selvitykseen osallistuneilla vanhemmilla oli hyvä elämäntilanne kaikin puolin. Saamelaislasten vanhempien vastaukset olivat pitkälti samoilla linjoilla nuorten kanssa. Hyvinä asioina pidettiin avoimuutta perheen keskuudessa, elintaso, työpaikkaa ja hyviä perhesuhteita. Haastateltavien joukossa ei ollut yhtään työtöntä.

4.2.2.

Mitkä asiat kaipaavat parannusta?

Asioita, joihin kaivattiin parannusta, oli useita. Etenkin tytöt toivoivat vanhemmiltaan enemmän avoimuutta ja aikaa keskusteluihin. Moni nuori kirjoitti olevansa yksinäinen. Synnä yksinäisyyteen oli, että vanhemmat ovat paljon töissä, vanhemmat eivät välitä tai eivät halua olla läsnä nuorten elämässä. Vanhempien roolia korostettiin useassa vastauksessa.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Riidat lasten ja vanhempien kanssa liian usein. Vanhemmat eronneet. (poika, 13 vuotta)

Isä voisi välittää enemmän. Ja kotona voisi olla joku isähahmo kun oma biologinen isä ei välitä. (tyttö, 14 vuotta)

Enemmän keskustelua. (poika, 15 vuotta)

Isä on paljon töissä, ja iltaisin hän ei jaksakaan tehdä mitään. On raskasta, kun näkee, että toinen ei jaksaa. (tyttö, 17 vuotta)

Olen ollut tänä syksynä paljon yksin kotona, koska vanhemmat ovat paljon töissä. Haluaisin viettää heidän kanssaan enemmän ennen kuin muutan pois kotoa. (tyttö, 18 vuotta)

Tyttöjen ja poikien vastausten laajuudessa oli suuria eroja. Poikien vastaukset olivat useimmiten yhden lauseen pituisia, kun taas tytöt saattoivat kertoa hyvin seikkaperäisesti erilaisista asioista. Yksikään poika ei kirjoittanut esimerkiksi vanhempiensa juomisesta. Tytöistä kahdeksan kirjoitti, että toinen tai molemmat vanhemmista juo alkoholia. Vanhempien päihdeongelma koskee tämän aineiston mukaan yhdeksää prosenttia saamelaisnuorista. Kukaan nuorista ei kirjoittanut vastauksiinsa siitä, kuka huolehtii heistä vanhemman tai vanhempien juodessa.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Vanhemmat ryyppää.

Minua vähän huolettuu kun äidillä menee välillä tuo juominen vähän yli. Aina kun se menee johonkin, niin se käy juomassa ja joskus se juo ku se on kotona. Tässä vähän aikaa sitten se kävi juomassa 3–4 viikonloppua peräkkäin. Se on vähän huolestuttavaa.

Vanhemmat juo ja polttaa!

On inhottavaa, kun toinen vanhemmista juo välillä...

Väestötasoiset tutkimukset Suomesta vuosilta 1994 ja 2004 osoittavat, että joka kymmenes suomalaislapsi varttuu perheessä, jossa vanhempien päihteidenkäyttö aiheuttaa lapsille eriasteisia akuutteja ja pysyviä haittoja (Peltoniemi 2005). Olisi tärkeää tehdä jatkotutkimusta siitä, miten suuri osa saamelaislapsista todellisuudessa kasvaa päihdeperheessä. Myös vanhempien satunnainen harkitsematon alkoholinkäyttö voi saada lapset kokemaan turvattomuutta.

Vanhempien vastauksissa huonoina asioina mainittiin mm. se, että toinen vanhemmista olisi voinut olla enemmän läsnä lasten elämässä. Muutamalla vanhemmalla oli huoli siitä, että sukulaiset asuvat kaukana. Tällä ei tarkoitettu pelkästään fyysistä etäisyyttä, mutta myös henkistä. Kaksi vanhempaa sanoi, että saamelainen yhteisö on muuttunut huomompaan suuntaan siinä mielessä, että suvun merkitys on vähentynyt viimeisten vuosien aikana.

Vanhemmat pohtivat keskustelujen aikana myös omaa saamelaisuuttaan ja etnistä identiteettiään. Muutama vanhempi pohti, osaako hän kasvattaa lastaan ”tarpeeksi” saamelaiseksi. Monet vanhemmat toivoivat tukea perheilleen eri päättäjien, mm. saamelaiskäräjien, taholta. Etenkin saamelaisalueen reuna-alueilla asuvat vanhemmat kertoivat, että lasten kasvattaminen saamelaisuuteen on haastava ja vaikea tehtävä. Heille kantava voima on saattanut olla toinen omista vanhemmista:

Kun minun isä kuoli, mulla ei ollut ainoastaan suru, että isä kuoli. Mutta nyt meni myös se ihminen, joka oli kulttuurin kannalta tärkein välittäjä. Kuinka moni suomalainen joutuu miettimään sitä, kun vanhempi tai isovanhempi kuolee, että häneltä meni kulttuurinen tuki. Osaanko kasvattaa omia lapsiani saamelaiseksi? Onko se pelkästään sitä, että nuoria pitää tukea, mutta että myös meitä kaikkia?

Selvitykseen osallistuneiden saamelaisvanhempien mielissä oli vielä myös oma kouluaika. Suurin osa Suomen saamelaisista on joutunut asumaan oppilasasuntoloissa sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Asuntolat rakennettiin nimenomaan niitä lapsia varten, jotka eivät pitkien välimatkojen vuoksi voineet käydä koulua kotoa käsin. Elämä asuntolassa saattoi kestää jopa 12–15 vuotta. Moni selvitykseen osallistuneista vanhemmistakin on asunut asuntolassa koulua käydessään. Osalle se oli mukavaa ja huoletonta aikaa, mutta osalle edelleen kipeä asia. Eräs vanhempi kuvaili asuntola-aikaansa näin:

Me olimme huonompi porukka. Ei se ole viaton systeemi. Täysin arvovapaa. Mulla, äidillä ja siskolla sellainen kokemus, että oltiin aina huonompia. Pystyikö kotona näyttämään, että on ikävä lähteä ja että on inhottavaa olla siellä [asuntolassa]. Miltä se on tuntunut, kun koko kylä on tyhjentynyt? Tietty ikäryhmä kokonaan poissa kylän elämästä. Voi ajatella, että hienoa kun näistä saamelaisalueen nuorista ei enää ole siellä [asuntolassa].

4.3. Saamelaislasten kouluhyvinvointi

4.3.1. Mitkä asiat ovat hyvin?

Valtaosa nuorista oli tyytyväisiä kouluunsa ja kouluopetukseen. Suurinta kiitosta saivat opettajat, opetuksen taso, yksilöllinen opetus pienten opetusryhmien ansiosta, kivat koulukaverit, kulttuuritoiminta ja saamenkielinen opetus. Hyvänä puolena nähtiin myös se, että koulukiusaamista esiintyy hyvin harvoin. Vain kolmessa vastauksessa mainittiin koulukiusaaminen. Koulu nähtiin kaiken kaikkiaan turvallisena kasvuympäristönä. Joukossa oli muutama vastaus, jonka mukaan koulussa ei ollut mitään hyvää.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Tunneilla opettajat on kivoja, on paljon kavereita, oppitunnit yleensä ok. (poika, 14 vuotta)

Siihen että täällä on saamen luokat ja hyvä opetus. Täällä on tosi mukavat opettajat ja ihania oppilaita. Täällä on tukioppilaita, joille voi mennä puhumaan kaikesta. (tyttö, 13 vuotta)

Voi opiskella koltansaamea, täällä on myös sellaista toimintaa, jossa on norjalaisia ja venäläisiä mukana. Kulttuuriviikot ym., joissa on nuorisoa mukana, ovat kivoja. (kolttsaamelainen nuori)

Koulu on pieni, joten saan yksilöllistä opetusta. (tyttö, 14 vuotta)

Kaikki tukevat toisiaan ja auttavat ongelmissa. (tyttö, 15 vuotta)

Saamelaisten oikeutta omaan kieleensä toteuttaa opetustoimessa lähinnä perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998). Vuoden 1999 alusta lähtien valtio on myöntänyt saamelaisten kotiseutualueen kunnille ja muille mainitulla alueella toimiville koulutuksen järjestäjille erillistä valtionavustusta saamenkieliseen ja saamen kielen opetukseen. Valtio myöntää myös vuosittain määrärahan saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen. (Ulkoasiainministeriö 2006.)

Erityistä kiitosta nuorilta, etenkin tytöiltä, saivat saamelaiset opettajat. Nuorten kyselylomakkeiden ja pienryhmähaastatteluiden perusteella saamelaisopettajilla näyttää olevan suuri merkitys nuorten elämässä. Opettajilla on merkittävä rooli nuorten etnisen identiteetin rakentamisessa. Voisi ajatella, että opettajilla on eräänlainen kaksoisrooli saamelaisnuorten elämässä: opettamisen lisäksi he tukevat nuoria etnisen identiteetin hahmottamisessa.

4.3.2. Mitkä asiat kaipaavat parannusta?

Toisessa kouluhyvinvointia käsittelevässä kysymyksessä tiedustelimme oppilailta, mitä parannettavaa koulussa on. Parannettavina asioina mainittiin mm. epäpätevät opettajat, opettajien kiire, koulun ilmapiiri, kouluruoka, koulujen homeongelmat, työrauha sekä pitkät koulupäivät ja -matkat.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Koulupäivää voisi lyhentää kun on 9 tuntia koulua, niin se vähän alkaa väsyttämään. (tyttö, 13 vuotta)

Opettajat voisivat kuunnella oppilaita enemmän. (tyttö, 14 vuotta)

Home pois, parempi ilmapiiri. (poika, 15 vuotta)

Työrauhaa, opetuksen laatua. (poika, 16 vuotta)

Vapaa-aikaahan meillä on vähän, sillä kotona ollaan vasta puoli viisi illalla, koska koulusta on kotiin matkaa melkein 80 km. (tyttö, 16 vuotta)

Meillä ei ole montaa pätevää opettajaa ja se on mielestäni huono asia. Olen myös huomannut, että meidän opettajien keskuudessa ei ole hyvää ilmapiiriä. (tyttö, 16 vuotta)

Pitkät koulumatkat mainittiin useissa kyselykaavakkeissa. Lisäksi aihetta sivuttiin pienryhmähaastatteluissa, ja myös osa nuorten vanhemmista oli huolissaan lastensa jaksamisesta pitkien koulumatkojen vuoksi. Koulujen lakkauttamiset pohjoisessa ovat pidentäneet lasten koulumatkoja tuntuvasti. Lapin lääninhallituksen tiedon mukaan Tunturi-Lapin seutukunnassa (2006–2007) vuosiluokkien 1–6 oppilaita 73 prosenttia asui viiden kilometrin

etäisyydellä koulusta ja 13–15 -vuotiaista vastaavasti 42 prosenttia. Valtakunnallinen tavoite on, että alakoululaisista 90 prosenttia ja yläkoululaisista 70 prosenttia asuisi viiden kilometrin etäisyydellä koulusta. Perusopetuslain säännösten vastainen (alakoulussa yli 2,5 tuntia ja yläkoulussa yli 3 tuntia) koulumatka oli Lapissa 57:llä oppilaalla, josta noin puolet asui saamelaisalueen kunnissa.

Osa saamelaisnuorista näki parannettavaa myös koulujen ilmapiirissä. Kyselykaavakevastausten lisäksi nuoret mainitsivat asiasta pienryhmähaastatteluissa ja oppitunneilla käydyissä keskusteluissa. Nuorten mukaan osassa saamelaisalueen kouluja on huono ilmapiiri, joka johtuu opettajien keskinäisistä väleistä. Toisinaan ilmapiiriin kireys heijastuu myös oppilaisiin. Nuoret pitivät tilannetta valitettavana.

4.3.3. Miten koulu huomioi kaksikielisyyttä ja monikulttuurisuutta?

Suurin osa nuorista oli sitä mieltä, että kaksikielisyys ja monikulttuurisuus otetaan kouluissa hyvin huomioon. Hyvänä puolena mainittiin mm. suomen- ja saamenkielisten oppilaiden tasa-arvoisuus. Etenkin saamenkielinen opetus sai nuorilta kehuja.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Hyvin. Suomenkieliset ja saamenkieliset oppilaat ovat tasa-arvoisia ja molemmat saavat hyvää opetusta (tyttö, 13 vuotta)

Hyvin. Historia, biologia, maantieto ja äidinkielen tunnit ovat saameksi. (tyttö, 13 vuotta)

Meillä voi opiskella lähes kaikkia oppiaineita saameksi. (tyttö, 15 vuotta)

Saamenkielisellä opetuksella ja saamelaisten kansallispäivänä pidettävänä teemapäivänä. (poika, 15 vuotta)

Ihan hyvin, koska on koltankielinen opettaja mutta ei ole koltankielisiä kirjoja. (kolttaasaamelainen nuori)

Oman kielen ja omakielisen opetuksen tiedetään vaikuttavan ratkaisevasti pienten kieliryhmien säilymiseen omana, muista poikkeavana kansanryhmänä.

Vaikka monet ovat menettäneet paikallisen kieltä, toimii kieli edelleenkin keskeisimpänä saamelaisista yhdistävänä identiteettitekijänä. (Aikio-Puoskari 2002: 104–105.)

Vastauksista kävi ilmi myös se, että saamelaisnuoret ovat keskenään hyvin eriarvoisessa asemassa. Osassa kouluja voi opiskella vain saamen kieltä, kun taas toisissa kouluissa voi opiskella lähes kaikkia oppiaineita saameksi. Rehtorit mainitsevat suurimmaksi syyksi sen, että päteviä saamenkielentaitoisia aineenopettajia ei ole saatavilla. Toisena ongelmana saamelaisopettajien mukaan on saamenkielisen opetuksen jatkuvuuden puute. Vanhemmat empivät laittaa lapsiaan saamenkieliseen opetukseen, koska seuraavan lukuvuoden opetuksesta ei ole varmuutta.

Nuoret sekä heidän vanhempansa ja opettajansa pitävät ongelmana myös sitä, että nuorella ei ole oikeutta kirjoittaa opiskelemaansa ainetta, esimerkiksi biologiaa, ylioppilaskirjoituksissa saameksi. Eräs haastatelluista saamelaisopettajista totesi, että suomenkielinen terminologia on vieras saameksi opiskelleelle nuorelle. Opettaja kertoi myös turhautuneensa siihen, että ylioppilaslautakunta ei ole ottanut asiaa kuuleviin korviinsa. Hän sanoi ymmärtävänsä niitä nuoria, jotka eivät uskalla käyttää oikeuttaan opiskella reaaliaineita saameksi. Hänen mukaansa nuoret ovat kunnianhimoisia, ja he haluavat olla ylioppilaskirjoituksissa samalla viivalla muitten kokeilaitten kanssa.

Saamenkielisen oppimateriaalin puuttuminen nähtiin erittäin suurena ongelmana niin nuorten kuin opettajienkin keskuudessa. Tilanne on heikko kaikissa saamen kielissä. Tekijöistä on suuri pula. Vaikka suuri osa nuorista on tyytyväisiä siihen, miten koulu huomioi kaksikielisuutta ja monikulttuurisuutta, joukossa on myös niitä, jotka kokevat olevansa eriarvoisessa asemassa saamenkielentaitoisiin nuoriin nähden. Näitä ovat muun muassa saamen kieltä taitamattomat nuoret sekä inarinsaamelaiset ja kolttasaamelaiset. Myös osa vanhemmista kritisoi kouluja ja opettajia siitä, että joissakin kouluissa saamelaislapsia luokitellaan sen perusteella, onko lapsi suomen- vai saamenkielissä opetuksessa. Joskus saamen kieltä taitamattomat lapset eivät pääse osallistumaan saamenkielisiin tapahtumiin.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Ei mitenkään. Valinnaisaineena saan opiskella inarinsaamea 2 h/viikossa netin kautta kolmen muun nuoren kanssa. (inarinsaamelainen nuori)

”Minun kieltäni” täällä ei opiskella että sikäli [asiat ovat] aika huonosti, eikä huomioida, että joku ehkä haluaisi opiskella toistakin kieltä. (kolttasaamelainen nuori)

Joskus suomen ja saamen luokat eritellään liiankin hyvin. (tyttö, 12 vuotta)

Että suomenkieliset jotka osaavat tai ainakin ymmärtävät saamea voisivat osallistua saamelaisille tarkoitettuihin tapahtumiin ja retkiin. (tyttö, 14 vuotta)

4.3.4.

Miten koulu voisi huomioida kaksikielisuutta ja monikulttuurisuutta paremmin?

Tiedustelimme nuorilta, miten koulu voisi huomioida kaksikielisuutta ja monikulttuurisuutta paremmin. Nuoret toivoivat seuraavia asioita: saamelaisten historian opetusta, saamenkielisen opetuksen lisäämistä, saamelaiskäsitöiden opetusta, yhteydenpitoa muihin saamelaiskouluihin, enemmän saamelaisuuteen liittyviä teemapäiviä ja suomalaisille opettajille kulttuurikasvatusta saamelaisuudesta.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Kirjoittaa ilmoituksia saameksi ja kuuluttaa asioita saameksi ja suomeksi, koska ne tulee aika usein suomen kielellä. Olisi mukavampi kuulla enemmän saamea. (tyttö, 13 vuotta)

Voisi opettaa saamelaisten historiasta. (poika, 13 vuotta)

Meille yläastelaisillekin voitaisiin opettaa aineita saameksi, eikä pelkästään suomeksi. Ja opettajat voisivat välillä kommunikoida oppilaiden kanssa enemmän saameksi. (tyttö, 14 vuotta)

Järjestäisivät enemmän inarinsaamenkielisiä tapahtumia. Saamen kulttuurista tulisi edes joskus tuoda esiin, esim. historian tunneilla. Olisi hyvä oppia oma historia ja kulttuuri. (inarinsaamelainen nuori)

Kouluttamalla opettajia ymmärtämään paremmin saamen kieltä ja kulttuuria. (tyttö, 18 vuotta)

Ryhmähaastatteluisa ja oppitunneilla käydyissä keskusteluissa ilmeni, että saamelaisen historiaa ei ole koulussa opetettu juuri lainkaan. Sevettijärven kolttasaamelaisnuoret kertoivat, että kolttien historiaa on koulussa opetettu, mutta muiden saamelaisryhmien historia on jäänyt käsittelemättä kokonaan. Muualla muutama saamelaisnuori kertoi kuulleen saamelaisen vanhasta uskonnosta koulussa, minkä lisäksi pari nuorta kertoi kuulleen vanhemmiltaan saamelaisten lähihistoriasta. Rehtorien ja opettajien keskuudessa ongelmaksi nähtiin se, että opetussuunnitelmaan ei sisälly saamelaisten historiaa. Eräs saamelainen rehtori ehdotti, että ratkaisuna ongelmaan voisi olla saamelainen opetussuunnitelma, joka olisi yhteinen kaikissa saamelaisalueen kunnissa.

Ryhmähaastatteluisa ja oppitunneilla käytiin keskustelua myös siitä, miten saamelaisia huomioidaan Suomen peruskoulun oppikirjoissa. Yhdessä pienryhmäkeskustelussa nuoret kertoivat, että yhteiskuntaopin kirjassa on yhden kappaleen verran saamelaisista ja romaneista. Saamelaisen historiasta ei kerrota missään.

Historian ja maantiedon kirjat voidaan nähdä kansakunnan peilinä: niitä tutkimalla voidaan nähdä, millainen omakuva tietystä kansasta ja kansallisvaltiosta on asetettu legitimiiksi virallisessa oppikirjojen hyväksymismenettelyssä. (Paasi 1998: 219.) Nykyisin Suomessa ei oppikirjoja enää hyväksytetä etukäteen, vaan sisältö on kustantajien vastuulla.

4.4. Saamelaisalue kasvuympäristönä

4.4.1. Mitä saamelaisuus merkitsee saamelaisnuorille?

Kysyimme nuorilta, mitä saamelaisuus merkitsee heille. Lisäksi halusimme tietää, mitä asioita he arvostavat pohjoisessa asuinalueessaan ja minne he haluaisivat asettua koulut käytyään. Edellä mainittujen asioiden selvittäminen on tärkeää, sillä saamelaisen muutto saamelaisalueelta on kiihtynyt viimeisen vuosikymmenen aikana. Vuonna 2007 Suomen saamelaisista vajaa 62 prosenttia asui saamelaisen kotiseutualueen ulkopuolella (Suomessa 54,9 % ja ulkomailla 6,9 %). Alle 18-vuotiaista saamelaisista 70 prosenttia asui saamelaisalueen ulkopuolella. (Saamelaiskäräjät 2008.)

Suurin osa nuorista piti saamelaisuuttaan hyvin positiivisena asiana. Seitsemässä vastauksessa nuoret kirjoittivat, että saamelaisuus ei merkitse heille mitään. Heistä yksi oli tyttö, loput poikia. Pojille poronhoitokulttuuri oli vastausten perusteella erittäin tärkeä osa saamelaisuutta. Myös tyttöjen vastauksissa poronhoito nähtiin tärkeänä, mutta heidän vastauksissaan painotettiin ennen kaikkea saamen kielen tärkeyttä.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Se on vähän niin kuin lahja. (tyttö, 13 vuotta)

Sehän merkitsee paljon, kun se on osa minua. Ilman sitä ei olisi juuri tällaista minua.

Olen tosi ylpeä, että saan elää saamelaisena. (tyttö, 14 vuotta)

Normaaliala elämää. (poika, 15 vuotta)

Vähän ku elämäntapa. Hienoa olla "erilainen", erottua joukosta. (tyttö, 15 vuotta)

Isältä saatu perintökalleus jota tulee vaalia jollakin tavalla. (poika, 16 vuotta)

Nykyään saamelaisuudella voi leuhkia. On siistiä olla saamelainen. Johtuu se nyt saamelaisräppäreistä vai mistä. (pienryhmähaastattelu, lukiolaiset)

Selvitykseen haastatellut saamelaisopettajat ovat työskennelleet saamelaisnuorten parissa yli 20 vuotta, jotkut jopa yli 30 vuotta. He ovat huomanneet työssään, että saamelaisnuorten identiteetti- ja itsetuntoasioissa on tapahtunut muutosta positiiviseen suuntaan. Lähes kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että nykyajan saamelaisnuorilla on vahva saamelainen identiteetti. Etenkin 1990-luvun loppupuoli nähdään eräänlaisena renessanssina. Teknologia on mullistanut saamelaisnuortenkin maailman. Myös nuorten pukeutumisessa on tapahtunut muutos. Opettajien mukaan ulkoisia saamelaissymboleita käytetään rohkeammin kuin ennen. Arkivaatteissa saatetaan käyttää riskuja (saamenpuvussa käytettävä hopeakoru), pauloja jne.

Nuoret kertoivat pienryhmähaastatteluissa arvostavansa sitä, että kouluissa juhlietaan saamelaisten kansallispäivää, jota vietetään helmikuun 6. päivänä. Sitä vietetään ensimmäisen, vuonna 1917 kokoon-tuneen, yhteispohjoismaisen saamelaiskokouksen kunniaksi. Veli-Pekka Lehtolan (1999: 22) mukaan saamenlippu ja kansallispäivä ovat identiteetin symbolisia ilmaisuja, jotka liittyvät viimeisen neljännesvuosisadan aikana tapahtuneeseen saamelaiskansalliseen "heräämiseen". Kehitys kuvastaa saamelaisten uudenlaista tietoisuutta itsestään kansana.

Vaikka suurimmalla osalla nuorista on vahva saamelaisidentiteetti, on joukossa niitäkin, joille saamelaisuus on vaikea asia. Selvityksestä jättäytyi

nuoria pois. Vaikka osa heistä osallistui projektityöntekijän pitämälle oppitunnille, he eivät halunneet täyttää kyselykaavaketta. Osa nuorista kirjoittikin, etteivät he tunne olevansa saamelaisia. Eräs opettaja totesi, että nuoren saamelaisidentiteetin hahmottuminen on joskus kivuliasta. Hän on huomannut sen työnsä puolesta, mutta myös vanhempana: *Yläasteelle mennessään nuorella on miellessään monenlaisia ajatuksia, ei pelkästään koulunkäynti. Varmasti he monesti tuntevat itsensä erilaiseksi.* Toinen opettaja arvioi, että lasten huono identiteetti on peruja kotoa: *Kun vanhemmilla on heikko saamelainen identiteetti, se näkyy myös heidän lapsissaan.*

Saamen kieleen kasvamisesta ja saamelaisesta identiteetistä on tullut entistä useammille tietoinen valinta. Suuret kielet ja ylikansallinen kulttuuri dominoivat kaikin tavoin ympäristöä. Tämän päivän saamelainen elää kielten ja kulttuurien risteytasemalla. Lähes kaikki saamenkieliset ovatkin tänä päivänä kaksi- tai jopa kolmekielisiä. (Aikio-Puoskari 2002: 104.)

Pienryhmähaastatteluihin osallistuneet nuoret kertoivat, että saamelaisia ei syrjitä enää. Tämän voi tulkita niin, että avointa syrjintää ei näytä enää olevan. Haastatelluista vain kaksi kertoi, että heitä on joskus kiusattu heidän etnisen taustansa vuoksi. Muutoin nuorilla oli pelkästään myönteisiä kokemuksia saamelaisuudestaan. Vanhemmista yksi mainitsi, että hänen lastaan on kiusattu lapinpuvun takia. Vanhempi ei kuitenkaan liittänyt kiusaamista suoranaisesti saamelaisuuteen. Kiusaamisen seurauksena oli, että lapsi ei ole enää suostunut käyttämään lapinpuvua.

Vähemmistön vähemmistöt

– kolttasaamelaiset ja inarinsaamelaiset

Kolttasaamelaiset vanhemmat ja kolttasaamelaisnuorten opettajat kertoivat, että myös kolttanuorten identiteetti on vahvistunut viime vuosina. Tosin eräs opettaja sanoi, että huonoa itsetuntoa on vieläkin havaittavissa. Hänen mukaansa kyseessä on taakka menneisyydestä: vanhempien koulukokemukset ja elämämpiiri heijastuvat lapsiin. Opet-

taja arvioi menevän pitkään, ennen kuin huonot kokemukset unohtuvat.

Kolttsaamelaisnuorten ja heidän opettajiensa suurena huolenaiheena on koltansaamenkielisen oppimateriaalin puuttuminen. Oppimateriaalin tekeminen jää muutaman kolttsaamelaisopettajan harteille. Koltansaamen yleinen tilanne on kuitenkin suurin huolenaihe: *Kielen elpyminen, miten sen saisi nopeammin liikkeelle? Toivon että nuoret uskaltaisivat käyttää kieltä aina kun mahdollista. Sitä toivoisin. Kieli on kulttuurin avain. Jatkuvasti mietin, mitä pitäisi tehdä. Voiko olla pelkästään rahasta kiinni? En usko, että pelkästään siitä. Sitten kuitenkin puhutaan, että vähemmistöistä pitää pitää huolta, ne ovat meidän rikkautemme ja sitten kun turismia kehitetään, niin ketä ne tulee katsomaan? Ne haluaa nähdä alkuperäiskansoja.* (opettaja)

Hyvänä asiana nähtiin mm. kolttalaki, jonka tavoitteena on edistää koltta-alueella asuvien kolttien elinolosuhteita ja toimeentulomahdollisuuksia sekä ylläpitää ja edistää kolttakulttuuria. Lainojalla myönnetään avustuksia ja lainoja kolttien poronhoitoon ja muihin luontaiselinkeinoihin sekä kolttien asuntoihin. Yksi kolttsaamelainen vanhempi kuitenkin kritisoi kolttalakia: *Kolttien oikeudet rajoittuu liikaa koltta-alueen sisäpuolelle. Jos ajattelee kieltä ja sen tukitoimia, sen pitäisi ulottua pitemmälle kuin koltta-alueen rajojen sisäpuolelle. Ennemmin kuin yrittää väkijätkillä palauttaa ihmisiä koltta-alueelle, niin tukea niitä jotka asuvat sen ulkopuolella. Saamelaisilla on valtava elinkeinonjen kirjo, tänä päivänä sula mahdottomuus ajatella toteuttaa vain perinteisiä elinkeinoja ja ammatteja.*

Haastatelluissa vanhemmissa ei ollut yhtään inarinsaamelaisia. Yhtä inarinsaamelaista opettajaa kuitenkin haastateltiin. Hän on työskennellyt pohjoisessa saamelaisnuorten parissa yli 20 vuotta. Opettaja kertoi olevansa huolissaan inarinsaamen tilanteesta: lasten vanhemmilla ei ole kielitaitoa, joten kieltä ei juuri puhuta kotona. Inarin alakoulussa on inarinsaamenkielinen luokka, mutta yläkoulussa kieltä voi enää opiskella kaksi tuntia viikossa. Syynä tähän on se, että inarinsaamen taitoisia opettajia ei ole.

Saamelaisryhmistä inarin- ja kolttsaamelaiset ovat erityisen haavoittuvia nimenomaan kielen osalta. Vuonna 1998 nuorin inarinsaamea äidinkielenään puhuva oli 12-vuotias. Yhtään alle kouluikäistä puhujaa ei ollut. (Aikio 1999: 59.) Tilanne on kuitenkin kohentunut kymmenessä vuodessa: alle kouluikäisten lasten kielitaitoa on elvytetty kielipesämenetelmällä, jonka lähtökohtana on kielivähemmistön asema. Menetelmän tavoitteena on saada elvytettyä oma kieli, jota lapsen kotona tai muussa ympäristössä käytetään vähän tai ei ollenkaan. Kielipesässä kieltä hyvin taitavat aikuiset lisäävät ja aktivoivat lapsen kielitaitoa arkipäivän toimien, leikkien ja askartelun avulla. Peruseriaatteenä on, että kaikki tapahtuu kielikylypykielellä.

Vuoden 2008 alussa inarinsaamen kielipesässä oli 11 lasta, joista muutama on aloittanut koulun. Kielipesän johtajan Ritva Kangasniemen mukaan alle kouluikäisiä inarinsaamea äidinkielenään puhuvia on kolme ja 7–18-vuotiaita inarinsaamen puhujia on noin 20, joista suurin osa on kaksikielisiä. (Kangasniemi 2008.) Kaiken kaikkiaan inarinsaamen puhujia on noin 360 (Olthuis 2008).

Myös kolttsaamelaisten kielitilanne oli heikko 1990-luvulla. Nuorimmat kolttsaamea äidinkielenään puhuvat olivat yleensä yli 50-vuotiaita. (Aikio 1999: 59.) Opetusneuvos Satu Mosnikoff (2008) kertoi, että vuonna 2008 alle 8-vuotiaita kolttsaamea äidinkielenään puhuvia on kolme. Hän arvioi, että alle 18-vuotiaita kolttsaamen puhujia on noin kymmenen. Suurin osa heistä on kaksikielisiä. Sekä Kangasniemen että Mosnikoffin mukaan kielipesillä on ollut erittäin suuri rooli inarin- ja kolttsaamen elpymisessä. Keväjärvelle (Ivalosta 13 kilometriä itään) on suunnitteilla kolttsaamen kielipesä. Määräraha on jo myönnetty, mutta vetäjä ja paikka ovat vielä haussa.

Kolttsaamelaisten kulttuuri on hauras kielen osalta. Esimerkiksi Sevettijärvellä ei ole vanhustentaloa lainkaan. Vanhukset lähetetään Ivaloon, jonne kertyy matkaa 140 kilometriä. Eräs sevettijärveläinen totesikin, että heille vanhusten muutto Ivaloon merkitsee samalla isoa kulttuurista menetystä.

4.4.2.

Mitä asioita saamelaisnuoret arvostavat pohjoisessa?

Nuoret kertoivat arvostavansa eritoten pohjoisen puhdasta luontoa, rauhallisuutta, turvallisuutta ja lunta. Myös porotalous, saamen kieli ja suku mainittiin monessa vastauksessa. Kyselyn perusteella voidaan sanoa, että lähes kaikki saamelaisnuoret arvostavat kotiseutuaan. Vain yksi nuori kirjoitti vastauksessaan, että pohjoisessa ei ole mitään hyvää.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Täällä on rauhallista ja turvallista asua, on hienoja maisemia. (tyttö, 13 vuotta)

Kaikkea, luontoa, eläimiä, aivan kaikkea! Paitsi liian pitkiä välimatkoja. (tyttö, 14 vuotta)

No talvi on minusta mukavaa ja onnekseni se on täällä pisin vuodenaika. Ja täällä on mukava olla. Olen poromiehen alku ja tykkään olla porojen kanssa tekemisissä. (poika, 15 vuotta)

Elämä on vapaampaa kuin suurissa kasvukeskuksissa. Täällä oppii paljon enemmän käytännön asioita, ”joutuu” viettämään terveempää elämää. (poika, 17 vuotta)

Porotalous, luonto, rauha, suku, kieli. (tyttö, 18 vuotta)

4.4.3.

Missä saamelaisnuoret haluaisivat asua käytyään koulunsa loppuun?

Nuorilta tiedusteltiin myös sitä, missä he haluaisivat asua käytyään koulunsa loppuun. Tämä kysymys nähtiin tärkeänä, koska saamelaisten muuttoliike Suomen saamelaisalueelta on kiihtynyt viimeisen vuosikymmenen aikana. Vuonna 2007 saamelaisista 61,7 prosenttia asui saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella (Saamelaiskäräjät 2008). Muun muassa saamelaiskäräjät on ollut huolissaan muuttoliikkeestä.

Vastausten perusteella saamelaisnuoret ovat kotiseuturakkaita. Nuorista 42,5 prosenttia (37 mainintaa) haluaisi palata pohjoiseen koulut käytyään ja 25,3 prosenttia haluaisi asua Rovaniemellä (22 mainintaa). Loput mainitsivat muun muassa Ke-

min ja Oulun mahdollisina asuinpaikkoina. Kuusi nuorta ei osannut sanoa, missä he haluaisivat asua. Nuoret kokivat Rovaniemen hyväksi vaihtoehdoksi kaupungin pohjoisuuden ja oman kotipaikkakunnan läheisyyden vuoksi.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

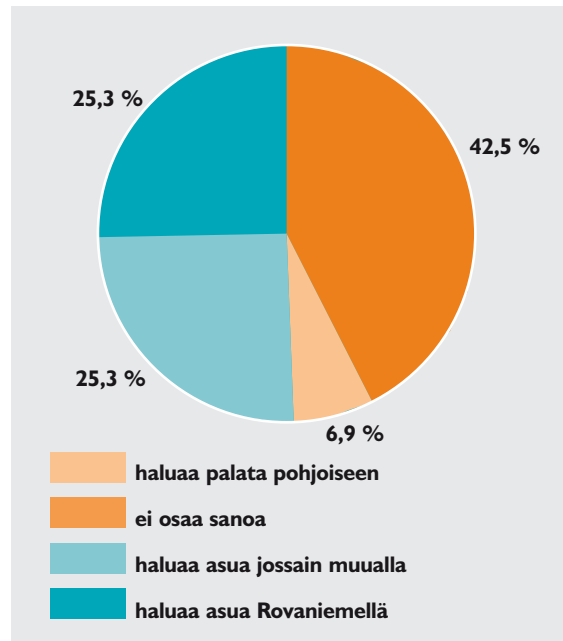
Rovaniemellä, koska se on Lapissa ja ei ole kuitenkaan niin iso. (tyttö, 13 vuotta)

Sevetissä, poronhoito on täällä. (kolttsaamelainen nuori)

Jossakin täällä saamelaisalueella. Siksi, että saamen kieli ei unohtuisi. (tyttö, 13 vuotta)

Lapissa. Puhdasta, rauhallista. En ole kaupunkieläjä. (poika, 15 vuotta)

Ehkä Rovaniemellä... korkeintaan. Sen etelämmäksi en halua, ettei matka kotiin ole liian pitkä. (tyttö, 14 vuotta)

Kuvio 2:
Missä saamelaisnuoret haluaisivat asua koulunsa käytyään?

Saamelaisnuoret ovat tottuneet pitkiin välimatkoihin. Moni nuori kirjoittaa, että asuinpaikan valintaan vaikuttaa etäisyys kotikylään. Usea nuori mainitsee, että Rovaniemi on lähellä kotia. Matkaa saattaa kuitenkin olla useita satoja kilometrejä. Esimerkiksi Utsjoelta Rovaniemelle matkaa kertyy 453 kilometriä. Vastaava matka olisi, jos helsinkiläinen nuori muuttaisi parikymmentä kilometriä Joensuusta pohjoiseen.

Vastauksissa on havaittavissa se, että saamelaisnuoret joutuvat jo hyvin varhain miettimään eri koulutusvaihtoehtoja. Jos nuori ei jää kotikuntansa lukioon, edessä on ammattikouluun lähtö Sodankylään tai Rovaniemelle. Pohjoisin koulutuskeskus on Inarissa sijaitseva Saamelaisalueen koulutuskeskus, joka tarjoaa muun muassa saamenkäsityön ja porotalouden ammattitutkintoihin valmistavaa koulutusta sekä muita aikuistutkintoihin valmistavia koulutuksia eri aloilla.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Haluaisin jäädä kotipaikkakunnalle, mikäli paikallisille olisi töitä. Tämänhetkinen tilanne: työt menee muualta tulleille. (poika, 14 vuotta)

Isommassa paikassa koska siellä voi kouluttautua ja töitäkin varmaan on. (poika, 14 vuotta)

Muutan Rovaniemelle, melkein kaikki kaverit ovat siellä ja suurin osa sukulaisista myös. Ja siellä on paljon paremmat opiskelumahdollisuudet. (tyttö, 15 vuotta)

Haluan olla Lapissa, mutta en niin korvessa että erakoidun kokonaan. Tämä paikka on kuollut kun olen käynyt kouluni loppuun. Kaupungissa saa töitä todennäköisemmin. (kolttaamelainen nuori)

Haluan Etelä-Suomeen. Siellä on enemmän työmahdollisuuksia, siellä voi tehdä enemmän asioita, on helppo tutustua ihmisiin ja kaikki on lähellä. (tyttö, 18 vuotta)

4.5.

Saamelaisnuorten vapaa-aika

4.5.1.

Mihin vapaa-ajan asioihin saamelaisnuoret ovat tyytyväisiä?

Saamelaisnuorilta tiedusteltiin, mihin vapaa-ajan asioihin he ovat tyytyväisiä ja mitä asioita he haluaisivat parantaa. Nuoret olivat tyytyväisiä mm. seuraaviin asioihin: kaverit, metsästys- ja kalastusmahdollisuudet, harrastusmahdollisuudet, nuorisotalo sekä seurakunnan kerhot ja leirit.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Tarpeeksi ystäviä, paljon tekemistä vapaa-ajalla. (poika, 13 vuotta)

Metsästys- ja kalastusmahdollisuudet. (poika, 14 vuotta)

Minulla on tarpeeksi harrastuksia ja kavereita, joiden kanssa viettää aikaa. (tyttö, 13 vuotta)

Hyvä mahdollisuus liikkuu. Valaistu pururata, missä voi kesällä juosta ja talvella hiihtää. Ruotsin puolella voi uida ja siellä on myös todella hyvä liikuntasali. (tyttö)

On tarpeeksi toimintaa järjestetty seurakunnan ja kunnan toimesta. Netti toimii ja tv näkyy. (tyttö, 17 vuotta)

4.5.2.

Mitkä vapaa-ajan asiat kaipaavat parannusta?

Tyytymättömyyttä aiheuttivat seuraavat asiat: kerhotoiminnan ja harrastusmahdollisuuksien puuttuminen sekä yksinäisyys. Ylivoimaisesti eniten vastauksia tuli nuorisotilojen puuttumisesta. Vastauksissa oli selviä alueellisia eroja. Kuntakeskuksissa (Ivalo, Hetta, Utsjoki) nuoret olivat tyytyväisempiä vapaa-aikaansa kuin muualla asuvat saamelaisnuoret. Edellä mainittujen paikkakuntien nuorilla oli enemmän harrastusmahdollisuuksia kuin pienemmissä paikoissa asuvilla nuorilla. Ainoastaan Hetassa, Ivalossa ja Utsjoella on nuorisotilat. Utsjoen kunnan Karigasniemessä ei ole edes

liikuntasalia. Myös muissa paikoissa kaivattiin nuorisotiloja. Kylän ainoa kokoontumispaikka saattaa olla kyläbaari.

Esimerkkejä nuorten vastauksista:

Ei ole kavereita, kun asuu niin syrjässä eikä harrastusmahdollisuuksia. Tylysyy. (tyttö, 14 vuotta)

Ei ole kunnan nuorisotaloa, jossa voi viettää aikaa. (poika, 15 vuotta)

Että Karigasniemeen tulisi liikuntasali. (poika)

Ei ole tarpeeksi vapaa-ajan toimintaa, sillä täällä ei voi muuta tehdä muuta kuin pelata salibandya tai laulaa ja soittaa kitaraa. (tyttö, 15 vuotta)

Syrjäkylillä ei ole mahdollisuutta harrastaa mitään. (tyttö, 16 vuotta)

Kunnat ovat järjestäneet eniten liikuntaan liittyviä aktiviteetteja. Nuoret olivat hyvin tyytyväisiä

vapaa-ajan toimintaan siellä, missä sitä järjestettiin. Joukossa oli kuitenkin paikkoja, joissa ei ole lainkaan kunnan järjestämiä kerhoja. Seurakunnan kerhoja kehitettiin eniten Utsjoen kunnassa. Utsjoen seurakunnan toimintaa kritisoitiin ainoastaan siitä, että seurakunta ei järjestä mitään saamen kielellä.

Nuorten vastauksissa ei ole yhtään mainintaa saamenkielisistä kerhoista, mutta harva niitä edes toivoi. Saattaa olla, että nuoret, joille ei tarjota suomenkielistä ohjattua vapaa-ajan toimintaa, eivät osaa vaatia kerhoja omalla äidinkielelläänkään. Vain yhdessä vastauksessa toivottiin saamenkielistä teatteria. Parissa pienryhmäkeskustelussa nuoret toivoivat paikkakunnalleen kirjastoa. Kuntakeskuksissa on kirjastoja, mutta pienemmissä kylissä niitä ei ole lainkaan. Muutamissa kylissä käy kirjastoauto, esimerkiksi Kilpisjärvellä kerran kuu-kaudessa.

4.6. Saamelaisnuoret ja media

4.6.1. Mitä mediapalveluita saamelaisnuoret toivovat?

Saamelaisnuorilta kysyttiin, mitä mediapalveluita heille on suunnattu ja mitä palveluita he toivoisivat saavansa. Kyselykaavakkeissa muutama nuori kirjoitti toivovansa saamenkielisiä nuortenkirjoja, koska niitä on tällä hetkellä vähän. Pienryhmähaastattelussa nuoret harmittelivat myös, että saamenkielisiä nuortenlehtiä ei julkaista Suomessa lainkaan. Ainoa saamelaisnuoria huomioiva julkaisu onkin Norjassa ilmestyvä Š-niminen nuortenlehti, joka julkaisee juttuja pohjoissaamen, luulajansaamen ja eteläsaamen kielillä. Vuonna 2006 lehti ilmestyi viisi kertaa.

Nuorille tarkoitettuja saamenkielisiä radio-ohjelmia on hyvin vähän ja tv-ohjelmia ei yhtään. Muutama selvitykseen osallistunut nuori kertoi kuuntelevansa Norjan Saamen radiota, joka on huomionnut saamelaisnuoret hyvin. Moni toivoi saamenkielisiä internet-sivuja ja tv-sarjoja.

Esimerkkejä nuorten haastatteluista:

Enemmän saamenkielisiä lastenohjelmia. Voisi olla saamenkielinen nuortenlehti ja enemmän saamenkielisiä kirjoja. (tyttö, 13 vuotta)

Kirjastossa on hyvin vähän saamenkielisiä kirjoja. (tyttö, 15 vuotta)

Saamenkielisiä tv-sarjoja. Internetissä voisi olla saamenkielisiä sivuja nuorille. (yläkoululaiset)

Olisi mukava kuulla saamen kieltä tv:stä. NRK:sta [Norjan yleisradioyhtiö] tulee enemmän saamenkielisiä ohjelmia. (yläastelaiset)

Lisää tv-ohjelmia. Nyt vain saamenkieliset uutiset ja Unná Junná [saamenkielinen lasten-tv]. Nuorille ei ole ohjelmia. (lukiolaiset)

4.6.2. Millaisen kuvan valtamedia antaa saamelaisista saamelaisnuorten mielestä?

Yhtä nuorta lukuun ottamatta saamelaisnuoret saivat, että saamelaisista annetaan valtamediassa edelleen hyvin stereotyyppinen kuva: saamelainen kuvataan juoppona, joka käyttää aina lapinpukua eikä tiedä modernista elämästä mitään. Osa nuorista oli harmistunut siitä, miten media kuvaa saamelaisia. Aiheesta käyty keskustelu myös huvitti heitä. Nuoret toivoivat, että media antaisi saamelaisista totuudenmukaisemman ja nykyaikaisemman kuvan.

Saamelaisen olemukseen on perinteisesti liitetty vanhakantaisuus, jonka vastakohtana on pidetty modernia ja nykyaikaista. Tätä kuvaa on vahvistettu korostamalla kulttuurin vanhakantaisia, arkaaisia piirteitä ja kytkemällä nykyaika kokonaan saamelaisuuden ulkopuolelle. (Lehtola 1999: 15–16.)

Esimerkkejä pienryhmähaastatteluista:

Aina on lapinvaatteet päällä ja asuu aina laavussa. Oli kerran videoneuvottelu täällä koululla. Meiltä kysyttiin, että ollaanko me koskaan maistettu karkkia ja tiedetäänkö me, että mikä telkkari on. Pitäisi antaa myös kuva siitä, mitä saamelaiset tekevät nykyään. (yläkoululaiset)

Aika vääristynyt. Saamelainen on juoppo. (yläkoululaiset)

Kortit mitä täältä lähetetään, on just jossain tunturilla lapinpuvat päällä. Jos vaikka lukee saamelaisista, ei siellä puhuta mitään miten oikeasti on. Voisi joskus näyttää todellista elämää. (yläkoululaiset)

Saamelaiset sekopäitä, poromiehiä, viinaan meneviä. Joikailee vain. (lukiolaiset)

Stereotyyppioita, että saamelaiset juovat paljon. Etelässä kysellään, että onko meillä päin puhelimia. Jotkut kysyvät, että miten pärjäämme jääkarhujen kanssa. (lukiolaiset)

Sunnuntaiaamuisin tulee alkuperäiskansaesittelyjä. Ensimmäisessä oli aboriginaali. Katsottiin äidin kanssa kauhuissaan, että ne syö koppakuoriaisia. Seuraavalla viikolla saamelaismies ajoi neljäntuulenlakki päässä ahkiolla porojen kanssa tunturilla. (lukiolaiset)

4.7. Saamelaisnuorten ja heidän vanhempiensa viesti päättäjille

Kysyimme pienryhmiin osallistuneilta nuorilta sekä heidän vanhemmiltaan ja opettajiltaan, millaisia terveisiä he haluaisivat lähettää paikallisille ja kansallisille päättäjille. Haastateltujen vastaukset olivat monenkirjavia, mutta useimmiten nuoret toivoivat päättäjiltä hyvin konkreettisia asioita. Kaksi pienryhmää ei vastannut kysymykseen lainkaan. Vanhemmat ja opettajat kantoivat huolta monista asioista, jotka koskettavat pohjoisen ihmisiä: terveyspalveluiden supistukset, vanhustenhuolto, tasa-arvoisuus ylipäättään. Moni vanhempi vertasi Suomea Norjaan, jossa valtio on tukenut pohjoisia alueita esimerkiksi verokevennyksillä.

Esimerkkejä nuorten ja heidän vanhempiensa ja opettajiensa terveisistä:

Koulukirjoihin tietoa saamelaisista. (yläkoululaiset)

*Ei ole tarpeeksi saamenkielisiä nuorten kirjoja.
Lapsille on enemmän, nuorille ei. (yläkoululaiset)*

*Kunnanvaltuustolle sellaisia terveisiä, että kunta voisi
käyttää enemmän rahaa saamelaislapsiin. Enemmän
tapahtumia nuorille. (lukiolaiset).*

*Pitää saada koulutukseen saamenkielisiä
aineenopettajia saamenkieliseen opetukseen.
(opettaja)*

*Saamen kieli ei ole ylimääräinen taakka, vaan elävä
kieli. Sitä pitäisi tukea samalla tavalla kuin suomen
kieltä. Ei pitäisi ajatella aina, että saamen kielestä
on vain kuluja. (vanhempi)*

*Aika harva päättäjä ymmärtää, että Levin
pohjoispuolellakin on elämää ja ihmisiä. Juhlapuheita
pidetään, että pidetään Suomi asuttuna.
Erikoislääkäriin 600 kilometriä. Joka ikinen
lääkemääräys maksaa 6 euroa. Valtio voisi ottaa
huomioon tasa-arvoisuuden. Synnyttämään 450
kilometriä. Jotain suhteellisuudentajua tulisi saada
näihin asioihin. (opettaja)*

*Jotta nuoret palaisivat tänne takaisin, pitäisi tarjota
hyvät elinolosuhteet ja myös harrasteita. Työpaikkoja
ei varmaan synny tuosta noin vain. Esimerkiksi
etätyötä, silloin voisi asua täällä. Meillä ei ole edes
pankkiautomaattia. Postit ja kaupat on lakkautettu.
(opettaja)*

*Näille alueille vanhusten asuntoja, että heidän ei
tarvitsisi enää lähteä evakkoon. Perinnetalohanke pitäisi
saada käynnistetyksi nopeasti. Jokainen vanhus on
erittäin iso menetys, joka lähtee lvaloon.
Se on pala kulttuurista pois. (opettaja)*

*Ihmisiä pitää kuunnella. Ei päättäjät voi tietää,
että mikä on parasta saamelaislapsille ja -nuorille.
Heitä pitää kuunnella. (opettaja)*

Moni haastateltava halusi lähettää terveisiä myös Suomen saamelaiskäräjille. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa saamelaisia edustaa kussakin maassa saamelaisnuorten keskuudessaan valitsema edustajisto saamelaiskäräjät (Sámediggi), joka toimii oikeusministeriön alaisena. Saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan edustajiston neljäksi vuodeksi kerrallaan. Saamelaiskäräjiin kuuluu 21 jäsentä ja neljä varajäsentä. Saamelaiskäräjät hoitaa saamelaisnuorten itsehallintoon kuuluvina tehtävinä saamelaisnuorten omaa kieltä, kulttuuria sekä saamelaisnuorten asemaa alkuperäiskansana koskevia asioita. Lisäksi saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia sekä kansallisissa että kansainvälisissä yhteyksissä.

Saamelaiskäräjien nuorille järjestämä toiminta painottuu taide- ja kulttuurikasvatukseen. Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto järjestää vuosittain saamelaisnuorten taidetapahtuman yhteistyössä saamelaiskoulujen kanssa. Saamelaiskäräjien yhteydessä toimiva alkuperäiskansojen elokuvakeskus on järjestänyt lapsille ja nuorille mediatyöpajoja ja elokuvakasvatusta. Saamelaiskäräjien lastenkulttuurikeskus-hanke on mukana valtakunnallisessa Taikalamppu-lastenkulttuuriverkostossa, jonka tehtävänä on kehittää lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluita. Hanke tarjoaa esimerkiksi kulttuurikursseja kouluille. Saamelaiskäräjien toimintojen lisäksi SamiSostery on järjestänyt RAY:n tuella sosiaali- ja terveysalalla nuorten projekteja ja tehnyt yhteistyötä alueen kuntien nuorisovaltuustojen kanssa.

Osa nuorista ja vanhemmista koki, että saamelaiskäräjät on instituutiona liian kaukana saamelaisnuorten ja heidän perheidensä arjesta. Moni vanhempi toivoi tukea saamelaiskäräjiltä. ●

Mitä ne saamelaiskäräjät tekee?

Tiedän, että saamelaiskäräjät on, mutta en tiedä mitä ne tekevät? Siitä ei tiedä mitään.

Saisi olla enemmän esille.

(lukiolaiset)

Saamelaisnuorten toimia pitäisi tukea enemmän.

Suomen saamelaiskäräjät ei antanut rahaa nuorten Gávnadeapmi-tapahtumaan. Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjät tukivat hanketta rahallisesti.

Suomen saamelaiskäräjät voisi tukea enemmän saamelaisnuoria, eikä aina miettiä sitä miksi nuoret muuttavat Etelä-Suomeen.

(vanhempi)

Meidän alueen erityinen historia pitäisi ymmärtää.

Me tarvitsemme enemmän tukea täällä, nimenomaan kielen kanssa. Meille ei riitä se mikä muualla. Meille pitäisi tukea kielipesiä. Se pitäisi olla itsestäänselvyys meille. Me ollaan käyty niin pohjilla kielen kanssa.

Poronhoito on meitä kannatellut.

(vanhempi)

Kuulen käräjiltä vain silloin kun on vaalit.

(vanhempi)

Se ei riitä, että vain Inariin rakennetaan

kulttuuritalo. Eliittisaamelaiset kokoontuvat Inariin hoitamaan saamelaisnuorten asioita. Hyvähan se on, että kulttuurikeskus tulee, mutta muita paikkoja ei saa unohtaa. Ei yksi kulttuurikeskus pelasta saamelaiskulttuuria.

(vanhempi)

5. Pohdinta

5.1. Johtopäätökset

Saamelaislasten ja -nuorten hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä lähestyttiin selvityksessä kodin hyvinvoinnin, kouluhyvinvoinnin, kasvuympäristön, kunnallisten ja kansallisten palveluiden kautta. Haastattelukysymykset haluttiin pitää avoimina, jotta vastaukset kuvastaisivat mahdollisimman hyvin lasten ja nuorten omaa ajattelua. Nostan tässä yhteenvedossa esille konkreettisia teemoja, jotka ovat saamelaislasten ja -nuorten ja myös heidän vanhempiansa ja opettajiensa esiintuomia hyvinvoinnin uhkia ja mahdollisuuksia. Millaista tietoa selvitys saamelaislasten ja -nuorten hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä siis tarjoaa?

Koulun rooli saamelaislasten ja -nuorten elämässä

Saamelaisalueen koulujen rooli saamen kielten ja saamelaiskulttuurien ylläpitäjänä on kiistaton. Suomen valtio on 1990-luvun alkupuolelta tukenut aiempaa vahvemmin saamenkielistä opetusta sekä oppimateriaalin tuotantoa. Myös lainsäädäntö velvoittaa järjestämään saamen kielen ja saamenkielistä opetusta saamelaisalueella. Vuosittain noin 500 lasta osallistuu saamenkieliseen opetukseen. Perusopetuksessa noin 150 oppilasta opiskelee joko kokonaan tai pääosin saamen kielellä. Yläkoulussa noin 30 oppilasta opiskelee saamen kieltä äidinkielenään.

Vaikka laki takaa saamelaislapsille oikeuden omaan kieleensä, saamelaislapset ovat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen suhteen edelleen hyvin eriarvoisessa asemassa keskenään. Osa nuorista saa opetusta äidinkielestään kaksi tuntia viikossa netin kautta, kun taas toiset voivat opiskella lähes kaikkia oppiaineita saameksi.

Saamenkielisen opetuksen ongelmana on jatkuvuuden puute. Tähän vaikuttaa mm. pula päteivistä saamenkielisistä aineenopettajista. Ongelmana

on myös, että vaikka nuori olisi opiskellut biologiaa pohjoissaameksi koko koulunsa ajan, hän ei voi kirjoittaa sitä saameksi ylioppilaskirjoituksissa. Syynä tähän on se, että ylioppilaslautakunta ei ole halunnut ottaa asiaa hoidettavakseen.

Selvityksessä tuli esiin myös saamenkielisen opetusmateriaalin puute. Tilanne on heikko kaikissa saamen kielissä, mutta erityisesti koltansaamessa ja inarinsaamessa. Yllättävin tutkimustulos oli kuitenkin se, että saamelaislapsille ei opeteta heidän nykyään neljän valtion alueella asuvan kansansa historiasta juuri mitään. Sevetijärven koulussa oli opetettu koltansaamelaisten historiaa, mutta muiden saamelaisryhmien historiaa koulussa ei ollut käsitelty. Muissa kouluissa viisi nuorta kertoi kuulleensa ”jotain” saamelaisten historiasta.

Haastatellut opettajat ja rehtorit pitävät osasyynä saamelaisten historian opetuksen puuttumiseen sitä, että saamelaisten historiaa ei ole sisällytetty opetussuunnitelmaan. Syyksi mainitaan myös se, että aihetta käsitteleviä oppikirjoja ei ole. Tämä tarkoittaa sitä, että saamelaislapsi voi käydä koulunsa saamen kielellä 12 vuoden ajan ilman, että hänelle sinä aikana hänelle opetetaan saamelaisten paikallista ja yleistä historiaa juuri lainkaan. Vuosien aikana tulevat tutuiksi kaikkien muiden kansojen tarinat, muttei oma.

Suomen opetusministeriön hyväksymät perusopetuksen opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet (1.8.2006) kuitenkin velvoittavat ottamaan saamelaisoppilaiden opetuksessa huomioon, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jolla on oma kieli ja kulttuuri. Opetuksen tulisi suunnitelman mukaan tukea oppilaiden alkuperäistä identiteettiä ja antaa mahdollisuudet oman kielen oppimiseen ja kielellisten valmiuksien kehittämiseen. Sen tulee myös edistää oman kulttuurin, historian ja pohjoismaisen saamelaisyhteistyön tuntemusta ja tietoisuutta saamelaisista kansana ja yhtenä maailman alkuperäiskansoista. Opetussuunnitelman perusteet eivät siis näytä tämän selvityksen perusteella toteutuvan käytännössä saamelaisalueen kuntien ja koulujen laatimissa koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa.

Oma lukunsa ovat saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaislapset. Saamelaiskäräjien mukaan 70 prosenttia alle 18-vuotiaista saamelaislapsista asui saamelaisalueen ulkopuolella vuonna 2007. Nykyisen perusopetuslain mukaan saamen kieltä ja saamenkielistä opetusta voidaan/tulee antaa saamelaisten kotiseutualueella. Muualla asuvien saamelaislasten ja -nuorten oikeudesta oman äidinkielen tai omalla äidinkielellä annettavaan opetukseen ei ole laissa mainintaa. Siitä huolimatta muun muassa Oulun kaupunki sekä Haukiputaan ja Oulunsalon kunnat ovat tarjonneet vanhempien pyynnöstä saamelaislapsille mahdollisuuden opiskella saamen kieltä peruskoulussa, vaikka lainsäädäntö ei siihen velvoitakaan.

Suomessa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten ja -nuorten oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin jää toteutumatta. Kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten ja -nuorten asema kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien suhteen on myös ristiriidassa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen artiklan 30 kanssa. Ko. artiklan mukaan *vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään*. Kyseinen artikla ei erittele lapsia asuinpaikan mukaan tai rajoita oikeutta saamelaisalueelle.

Saamelaisnuorten ja heidän vanhempiansa hyvinvointi

Selvitykseen osallistuneista nuorista valtaosa voi hyvin. Sama koski vanhempia: lähes kaikki olivat tyytyväisiä elämäntilanteeseensa. Täytyy kuitenkin muistaa, että tämän selvityksen ulkopuolelle jäi nuoria, jotka eivät halunneet osallistua kyselyyn. Esimerkiksi huostaan otettuja saamelaislapsia oli haastateltujen joukossa vain yksi.

Vaikka suurin osa perheistä voi hyvin, joukossa on nuoria, joiden vanhempi tai molemmat vanhemmat juovat. Tässä aineistossa ongelma koskee yhdeksää prosenttia nuorista. Luku saattaa olla suurempi, sillä kysymykset olivat avoimia. Nuorilta ei kysytty vanhempien alkoholinkäytöstä, vaan

he kirjoittivat tai kertoivat siitä itse. Huomattavaa on, että vaikka nuoret kirjoittivat vanhempiansa alkoholinkäytöstä, he totesivat, että kotona on kaikki hyvin. Kukaan nuorista ei maininnut vastauksessaan, kuka huolehtii heistä vanhemman tai vanhempien juodessa.

Saamelaisten alkoholinkäytöstä on Suomessa tehty tähän mennessä kaksi opinnäytetyötä (Laakso 2004, Näkkäljärvi 2006). Laajempaa tutkimusta aiheesta ei ole. Päihdepalveluista pohjoisin A-klinikka sijaitsee Kemijärvellä, jonne pohjoisimmista saamelaisalueen kylistä on matkaa useita satoja kilometrejä. Pohjoisin laitoshoitopaikka on Lapin päihdekliniikka Muurolassa, joka sijaitsee 25 kilometriä etelään Rovaniemeltä. Päihdepalveluita saamelaisalueella tulisi vahvistaa.

Enontekiön kunnassa noin viisi prosenttia lapsista kuuluu lastensuojelun tukitoimien piiriin (Vaittinen 2008). Inarin kunnassa lastensuojelun (avohuollon) toimien tukipiirissä on noin seitsemän prosenttia lapsista (Maukola-Juuso 2008). Utsjoen kunnassa luku on 15 prosenttia. Luku on varsin korkea. Kuntaan onkin tulossa sosiaalityöntekijä, jonka työ painottuu lastensuojeluun (Salminen 2008). Valtakunnallisesti alle 18-vuotiaista on lastensuojelun avohuollon toimien piirissä noin viisi prosenttia.

Enontekiön ja Utsjoen kuntien sosiaalijohtajat (Vaittinen 2008, Salminen 2008) kertoivat, että kunnat ovat tehneet yhteistyösopimuksen Norjan Karasjoen kriisi- ja inestikeskuksen kanssa, jossa toimii ympärivuorokautinen päivystys. Keskus toimii turvakotityyppisesti. Karasjoki onkin ainoa paikka, jossa on saamenkielinen lastenpsykiatriaerikoistunut osasto.

Saamelaisnuorten identiteetti ja asuinympäristö

Selvitykseen osallistuneista nuorista valtaosa oli ylpeitä saamelaisuudestaan. Kaukana ovat ajat, jolloin saamelaista taustaa piiloteltiin jopa parhaimmilla ystäviltä. Vuosikymmenien työskentely saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen puolesta on selvästi vahvistanut saamelaisnuorten etnistä identiteettiä. Nuoret olivat silti tietoisia siitä, että

aina ei ole näin ollut. Vanhempien kokemukset koulussa ja asuntolassa eivät ole jääneet nuorilta pimentoon.

Vaikka valtaosa nuorista on yllpeitä saamelaisuudesta, nuorten joukossa on niitä, joille etninen identiteetti ei ole helppo asia. Nämä nuoret kirjoittivat, että saamelaisuus ei merkitse heille mitään. Olisikin tärkeää huomioida niitä nuoria, jotka tarvitsevat tukea identiteetin rakentamisessa. Sama koskee kotiseutualueen ulkopuolella asuvia saamelaisnuoria.

Saamelaisnuoret ovat kotiseuturakkaita: vajaa 70 prosenttia ei halua asua Rovaniemen eteläpuolella. Kyselyn perusteella 42 prosenttia haluaisi palata pohjoiseen koulut käytyään, 25 prosenttia haluaisi asua Rovaniemellä ja loput mainitsivat mm. Kemin ja Oulun mahdollisina asuinpaikkoina. Kuusi nuorta ei osannut sanoa, missä haluaisi asua. Nuoret kokivat Rovaniemen hyväksi vaihtoehdoksi kaupungin pohjoisuuden ja oman kotipaikkakunnan läheisyyden vuoksi. Suurena huolena nuorilla oli, saako pohjoisesta töitä opiskelujen jälkeen. Mikäli saamelaisalue halutaan pitää asutuna, valtiovallan tulisi kiinnittää aluepolitiikkaan huomiota, jotta saamelaiset voivat halutessaan palata takaisin kotiseuduilleen.

Saamelaisnuorten vapaa-aika

Yksi eniten vastauksia kirjoittaneista teemoista oli vapaa-aika. Kolmessa kuntakeskuksessa (Hetta, Ivalo, Utsjoki) on nuorisotilat tai nuorisotalo. Suurin osa saamelaisnuorista oli turhautuneita siihen, että heille ei ole tilaa, missä he voisivat viettää aikaa muitten nuorten kanssa. Ainoa ajanviettopaikka saattaa olla kyläbaari. Nuorisotiloja kaivattiin kipeästi suurimmassa osassa saamelaisaluetta. Myös ohjattuja vapaa-ajantoimintoja toivottiin. Kuntakeskuksissa niitä on järjestetty varsin hyvin, mutta syrjäseudulla saattaa olla sellainen tilanne, että mitään järjestettyä toimintaa ei ole. Harva nuori kaipasi saamenkielistä toimintaa, mutta toisaalta tämä on odotuksenmukainen tulos: jos toimintaa ei järjestetä suomeksi, niin harva enää osaa vaatia sitä omalla äidinkielelläänkään.

5.2. Luotettavuuden arviointi

Kartoituksen kohderyhmänä olivat 13–18-vuotiaat saamelaislapset ja -nuoret. Tiedot kerättiin kyselykaavakkeen ja pienryhmähaastattelujen avulla. Kyselykaavakkeeseen nuoret saattoivat kirjoittaa hyvinkin intiimejä asioita, mutta pienryhmäkeskusteluissa keskusteltiin vain nuoria yleisesti koskevista asioista, kuten koulusta, vapaa-ajasta jne. Kaikki selvityksen vaiheet toteutettiin koulukontekstissa, mikä saattoi vaikuttaa nuorten vastauksiin jonkin verran.

Suurin osa kyselyyn osallistuneista saamelaisnuorista ja heidän vanhemmistaan oli innostuneita hankkeesta. Erityisesti hyvänä asiana pidettiin sitä, että projektityöntekijä kävi kaikissa saamelaisalueen kouluissa. Vain yhdessä koulussa nuoria oli vaikea saada innostumaan selvityksestä. Osa nuorista epäilikin, että mitään parannuksia ei kuitenkaan ole luvassa, vaikka heidän mielipiteitä kartoitetaan. Kyseisen koulun opettaja kertoi, että heidän koulullaan käy tutkijoita jatkuvasti, mutta mitään konkreettista ei tapahdu. Opettaja toivoi, että projekteihin ohjattavat rahat voitaisiin käyttää asioiden parantamiseen: *projektien tulokset täytyy toteuttaa*.

Selvityksen luotettavuus riippuu oleellisesti siitä, ovatko vastaajat ymmärtäneet heille esitetyt kysymykset kyselyn laatijan tarkoittamalla tavalla. Pääasiassa kysymykset olivat selkeitä, eikä väärinymmärryksiä juurikaan esiintynyt. Tyhjiä vastauksia esiintyi eniten kysymyksissä, joissa pyydettiin arvioimaan, miten koulu huomioi kaksikielisyyttä ja monikulttuurisuutta. Kysymys saattoi olla liian vaikea etenkin selvityksen nuorimmille osanottajille. Nuorista kukaan ei moittinut kysymyksiä vaikeiksi. Ainoastaan muutama poika kritisoi avoimia kysymyksiä. Poikien vastaukset olivatkin huomattavasti lyhyempiä kuin tyttöjen. Harva poika kirjoitti huolistaan, kun taas tytöt olivat avoimempia ja saattoivat kirjoittaa hyvin seikkaperäisesti asioistaan.

Kuten alussa todettiin, tämä selvitys tulisi nähdä alkukartoituksena. Avoimissa kysymyksissä jää paljon hyvinvoinnin ongelmia huomiotta. Selvityksessä on kuitenkin tullut esille monia asioita, joi-

hin pitäisi voida vaikuttaa poliittisella tasolla. Olin myös tärkeää selvittää edelleen esimerkiksi vanhempien päihdeongelmien vaikutusta saamelaislasten ja -nuorten hyvinvointiin. Myös huostaan otettujen ja kotiseutualueen ulkopuolelle sijoitettujen lasten elinoloja tulisi tutkia. Millaisissa perheissä nämä lapset kasvavat nykyään ja otetaanko heidän kulttuurinen taustansa huomioon sijaistia etsittäessä?

Kyselykaavakkeessa nuorilta ei kysytty huumeidenkokeiluista tai -käytöstä. Kukaan ei maininnut mitään huumeista. Syynä tähän saattaa olla se, että viime aikoina erään saamelaiskunnan nuoret ovat leimautuneet julkisuudessa huumeidenkäyttäjiksi. Nuoret kertoivat, että osa uutisoinnista pitää paikkansa, mutta se, että kaikki on leimattu huumeidenkäyttäjiksi, on heidän oikeustajunsa vastaista. Näillä nuorilla olikin suuri huoli siitä, mihin tämä selvitys tähtää: onko tarkoituksena auttaa heitä vai jatkaa negatiivista uutisointia.

Tärkeää olisi tutkia myös lasten seksuaalista hyväksikäyttöä. Pohjois-Norjassa on tullut esille usei-

ta lasten seksuaalisia hyväksikäyttötapauksia, jotka ovat järkyttäneet pohjoisen saamelaiskylä. Ilmitulleista ja epäillyistä hyväksikäyttötapauksista on uutisoitu laajasti, ja niistä on keskusteltu julkisuudessa. Saamelaisyhteisön ja saamelaisinstituutioiden on ollut pakko ottaa asiaan kantaa. Suomen saamelaisten keskuudessa aihe on edelleen tabu – niin saamelaisyhteisöjen kuin päättäjiensä keskuudessa.

Saamelaisten sosiaalisia ongelmia on tutkittu vähän. Niiden tutkiminen pienen vähemmistön keskuudessa on aina vaikea ja haasteellinen tehtävä. Suurena pelkona on saamelaisyhteisöjen leimautuminen. Projektin aikana käytiinkin keskustelua aikuisten kanssa siitä, kenellä on oikeus tuoda esille vaikeita asioita, jotka koskettavat saamelaisia. Kuuluuko tämä oikeus saamelaisille itselleen, tutkijoille vai instituutioille? Ja kuuluuko se suomalaisille vai saamelaisille tutkijoille ja instituutioille? Eräs haastateltava arvioi, että ongelmista puhuminen voidaan nähdä myös saamelaisten leimaamisena, etenkin jos asian esiintuoja on suomalainen. ●

6. Ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi

Suomen saamelaislasten ja nuorten elämässä moni asia on hyvin. Mahdollisuudet oman kielen ja kulttuurin edistämiseen ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana kohentuneet. Kaikilta osin saamelaislasten oikeudet eivät kuitenkaan vielä toteudu. Tähän on listattu selvityksessä esiin tulleita kehittämistarpeita ehdotuksena valtion viranomaisille, alueen kunnille sekä saamelaiskäräjille. Ehdotukset on koottu koulutuksen, perheen ja kodin hyvinvoinnin, identiteetin ja kasvuympäristön, vapaa-ajan, median ja osallistumisen aloilta.

Saamelaislasten oikeus koulutukseen

Saamelaisten kotiseutualueella:

- Lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus opiskella äidinkieltään ja kulttuuriin kaikkialla saamelaisten kotiseutualueella. Tämä koskee erityisesti inarin- ja kolttasaamelaisia nuoria. Saamenkielistä opetusta tulee lisätä etenkin niissä kouluissa, joissa sitä ei vielä ole, sekä varmistaa opetuksen jatkuvuus. Valtion tukea alueen kunnille tulee jatkaa.
- Lukiolaisilla tulee olla mahdollisuus kirjoittaa lukiossa saamen kielellä opiskelemissaan reaalinaikoina ylioppilastutkinnossa saameksi.
- Saamenkielisten aineenopettajien koulutusta tulee lisätä.
- Saamenkielistä oppimateriaalia tarvitaan lisää. Kaikki saamelaiskielet tulee huomioida. Yhteistyötä tulee lisätä Norjan ja Ruotsin kanssa.
- Opettajia tulee kouluttaa ymmärtämään pohjoisen monikulttuurisuutta ja kaksikielisyyttä saamelaisten näkökulmasta.
- Saamelaisten historia tulee sisällyttää kunta- ja koulukohtaiseen opetussuunnitelmaan peruskoulussa ja lukiossa. Tätä varten voitaisiin valmistella saamelainen opetussuunnitelma yhteisesti kaikissa kotiseutualueen kunnissa käytettäväksi. Myös historian oppimateriaalia tarvitaan lisää. Opetussuunnitelmatyössä tulee tehdä pohjoismaista yhteistyötä.
- Koulussa tulee huomioida saamen käsitöiden opetus, pitää saamelaisuuteen liittyviä teemapäiviä, käyttää saamen kieltä myös muutoin kuin oppitunnilla sekä vahvistaa saamelaisalueen koulujen välistä yhteydenpitoa.
- Tulisi harkita saamen kielen oppiaineen muuttamista ”saamen kieli ja saamelainen kulttuuri” -nimiseksi oppiaineeksi jotta saamelaisen kulttuurin ja saamelaishistorian opetus toteutuisi kielenopetuksen rinnalla.
- Saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta tulee toteuttaa kansallinen arviointi, jossa huomioidaan myös laajempi kulttuurikasvatuksen näkökulma sekä selvitetään kansallisten opetussuunnitelman perusteiden toteutumisen.

Saamelaislasten oikeus koulutukseen Kotiseutualueen ulkopuolella:

- Perusopetusta ja keskiasteen kouluja koskevaa lainsäädäntöä ja rahoitussäännöksiä tulee uudistaa niin, että saamen kielen ja kulttuurin sekä saamenkielistä opetusta voidaan tarjota riittävä tuntimäärä myös saamelaisalueen ulkopuolella asuville saamelaisille lapsille.
- Saamelaisten historia tulee huomioida myös suomenkielisissä oppikirjoissa.

Perheen ja kodin hyvinvointi

- Vanhempia tulee tukea lasten kasvatuksessa, jotta he jaksavat olla läsnä lastensa elämässä.
- Saamelaisalueella tulee lisätä perheen etnisen taustan huomioivaa päihde-työtä, joka vähentää vanhempien alkoholinkäyttöä ja siitä lapsille aiheutuvia haittoja. Perheille tulee tarjota matalan kynnyksen tukipalveluita myös saamen kielellä. Esimerkkejä ovat auttava puhelin (illat, viikonloput) ja nettipalvelut.
- Saamelaislasten ja -nuorten turvallisuuden tilaa tulee selvittää tarkemmin esim. lapsille ja nuorille suunnatulla kyselytutkimuksella (päihteiden käyttö, väkivalta kotona, seksuaalinen hyväksikäyttö).
- Jos saamelaislapsi sijoitetaan lastensuojelutoimenpiteenä kodin ulkopuolelle, sijoituksessa tulee huomioida lapsen etninen ja kielellinen tausta ja taata mahdollisuus kulttuuriseen ja kielelliseen jatkuvuuteen.

Identiteetti ja kasvuympäristö

- Kaikkia Suomen saamelaislapsia ja -nuoria tulee tukea heidän etnisen ja kielellisen identiteettinsä rakentamisessa. Eri puolilla Suomea asuville saamelaisnuorille voitaisiin järjestää esimerkiksi tapahtumia ja leirejä.
- Valtaosa kyselyssä mukana olleista lapsista ja nuorista oli vahvasti kiinnittynyt kotiseutuunsa ja haluaisi palata opintojensa jälkeen työhön pohjoiseen. Kansallisen aluepolitiikan tulee tukea tätä tavoitetta.

Vapaa-aika

- Saamelaisalueen lapsille ja -nuorille tulisi järjestää nuorisotiloja, kokoontumispaikkoja ja harrastusmahdollisuuksia sekä kirjastopalveluita (esim. kirjastoauto) myös kuntakeskusten (Ivalo, Hetta, Utsjoki) ulkopuolella.
- Kuntien ja seurakuntien tulee järjestää ja tukea myös saamenkielistä nuorten vapaa-ajan toimintaa.
- Nuorille tulisi järjestää kulttuuripalveluja ja mahdollisuus omaehtoiseen toimintaan kulttuurin saralla heidän omalla äidinkielellään yhteistyössä Suomen, Ruotsin ja Norjan kanssa (esim. teatteri).

Media

- Saamelaislapsille ja -nuorille tulee tarjota mediapalveluita (nuortenlehti, radio- ja tv-ohjelmia ja niihin liittyviä internet-palveluita) heidän omalla äidinkielellään esimerkiksi yhteistyössä Suomen, Ruotsin ja Norjan yleisradioyhtiöiden kesken.
- Yhdenvertaisuusasioista vastaava sisäministeriö voisi yhdessä saamelaiskäräjien ja Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa toteuttaa laajan ja näkyvän kampanjan saamelaisen nykykulttuurin tunnetuksi tekemiseksi Suomessa. Kampanja voisi vaikuttaa siihen, että myös suomalaisessa mediassa tulisi esille nykyaikaisempi kuva saamelaisista ja heidän kulttuuristaan.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

- Saamelaiskäräjien tulee välittää tietoa toiminnastaan saamelaislapsille ja nuorille, kerätä heiltä mielipiteitä omaan toimintaansa sekä tukea edelleen saamelaislasten ja -nuorten tapahtumia ja kokoontumisia. Saamelaiskäräjien yhteyteen tulee perustaa nuorisovaltuusto, jossa alle 18-vuotiaat voivat vaikuttaa heitä koskeviin kulttuuri-itsehallinnon alaan kuuluviin asioihin.
- Lasten ja nuorten tulee saada osallistua ja vaikuttaa koulunsa arjen ratkaisuihin. Saamelaisalueen kouluissa tulee selvittää ja kuulla lasten ja nuorten mielipiteitä myös saamelaisuuden huomioimisesta.
- Saamelaisalueen kuntien tulee selvittää ja kuulla lasten ja nuorten mielipiteitä palveluiden järjestämisestä myös kaksikielisyyden ja saamelaisuuden näkökulmista.

Ehdotuksissa on huomioitu kaikki Suomessa asuvat saamelaislapset ja -nuoret, vaikka tämä selvitys on tehty saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamelaislasten ja -nuorten parissa.

LÄHTEET

Aikio, Marjut 1999: Saamelaiskulttuurin renessanssi ja ryöstöviljely. Toim. Marja Tuominen – Seija Tuulentie – Veli-Pekka Lehtola – Mervi Autti. Lapin yliopisto. Osa 1: Outamaalta tunturiin s. 159–174. Kustannus-Puntsi, Inari.

Aikio-Puoskari, Ulla 2002: Kielten ja kulttuurien risteytasemalla – kysymyksiä saamen kielestä ja identiteetistä. Toim. Sirkka Laihiala-Kankainen – Sari Pietikäinen – Hannele Dufva. Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti s. 90–108. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Kangasniemi, Ritva 2008: Puhelinhaastattelu koskien inarinsaamen tilannetta ja kielipesää. 7.2.2008.

Kvernmo, Siv 2004: Mental health of Sami youth. International journal of Circumpolar health vol. 63 (3) s. 221–234. University of Oulu, Oulu.

Laakso, Martta, 2004: Enontekiön päihdetyön kehittämisprojekti ”Väärtit” 2000–2003. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Järvenpää.

Lehtola, Veli-Pekka 1997: Saamelaiset. Kustannus-Puntsi, Inari.

Lehtola, Veli-Pekka 1999: Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä. Toim. Marja Tuominen – Seija Tuulentie – Veli-Pekka Lehtola – Mervi Autti. Lapin yliopisto. Osa 1: Outamaalta tunturiin s. 15–32. Kustannus-Puntsi, Inari.

Mosnikoff, Satu 2008: Puhelinhaastattelu koskien kolansaamen tilannetta. 10.2.2008.

Maukola-Juuso, Sirpa 2008: Puhelinhaastattelu koskien Inarin kunnan lastensuojelua. 5.2.2008

Näkkäläjärvi, Anne-Maria 2006: Se on tilantheen mukhaan... – Itä-Enontekiön saamelaisten alkoholi-kulttuurin muuttuminen osana yhteiskunnallista ja yhteisöllistä muutosta. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Olthuis, Marja-Liisa 2008: Inarinsaamen puhujat. Yksityinen sähköposti Minna Rasmukselle. 18.2.2008.

Paasi, Anssi 1998: Koulutus kansallisena projektina. ”Me” ja ”muut” suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa. Toim. Pertti Alasuutari – Petri Ruuska. Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti s. 215–250. Gaudeamus, Helsinki

Peltoniemi, Teuvo 2005: Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2/2005, A-klinikkasäätiö.

Salminen, Päivi 2008: Puhelinhaastattelu koskien Utsjoen kunnan lastensuojelua. 5.2.2008.

Sammallahti, Pekka 2008: Pohjoissaamen puhujat. Yksityinen sähköpostiviesti Minna Rasmukselle 14.2.2008.

Ulkoasiainministeriö, 2006: Suomen kolmas raportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta. Suomen hallituksen määräaikaisraportti. Ulkoasiainministeriö, Helsinki.

Vaittinen, Erkki 2008: Puhelinhaastattelu koskien Enontekiön kunnan lastensuojelua. 5.2.2008

Buorre oahpaheaddji,

Suoma mánáidáittardeaddji doaimmahat čielggada dán čavčča ovttas Ruota ja Norgga mánáidáittardeaddjiiguin sámi nuoraid vuoigatvuođaid. Čielggadus guoská riikkaid 13–18-jahkásaš nuoraid, guđet ássat sámevuovlluin. Maiddái sin váhnemat ja nuoraiguin bargi olbmot jearahallojuvvojit. Suoma beale oasi ruhtadit Eurohpa uniovdna ja Lappi leanaráđdehus.

Čielggadusa ulbmilin lea gullat sámi mánáid ja nuoraid oaiviliid ja vásáhusaid sin buresbirgejumis. Jearahallan sisttisdoallá gažaldagaid ruovttu, bearraša, friddjaáiggi ja skuvlla birra. Čielggadussii oassálastet oahppit 12 skuvllas Suoma sámevuovllus. Jearahallamat dahkkojuvvojit golggot- ja skábmamánnus.

Mánáidáittardeaddji doaimmahaga prošeaktabargi fitná buot Suoma sámevuovllu badjedásiin ja logahagain. Jearahallamiin adnojuvvo skovvi, man vuodđun lea Suoma mánáidáittardeaddji doaimmahagas geavahuvvon buresbirgenássiid jearahallan. Skovvi lea suomagillii ja davvisámegillii. Ná nuorat sáhttet váljet goappá gillii sii vástidit. Ulbmilin lea maiddái jearahallat oasi nuorain 3–4 olbmo joavkkus. Ovdal jearahallama prošeaktabargi muitala mánáide ja nuoraide mánáidáittardeaddji barggus ja Ovtastuvvan Našuvnnaid máná vuoigatvuođaid konvenšuvnnas. Buot dása árvaluvvo mannat 2–3 diimma.

Jearahallamiidda sáhttet oassálastit nuorat, geat dovdet/meroštallet iežaset sápmelažžan. Livččiige buorre, juos nuoraide ja váhnemiidda oaivvilduvvon dieđáhus sáddejuvvošii buot badjedási- ja logahatahkásaččaid ruovttuide. Dieđáhusas leat guokte mildosa, main nuppis ferte leat fuolaheaddji vuolláičálus. Almmá dan haga nuorra ii sáhte oassálastit jearahallamii.

Jearahallama bohtosat čállojuvvojit nu, ahte ovttaskas skuvlla dahje gieldda ii leat vejolaš dovdat. Ná sihkkarastojuvvo vástideaddjiid dieđuid luhtolašvuohta. Čielggadusa bohtosat addojuvvojit diehtun gielddaide ja mearrideaddjiide, stáhtahálddahussii ja Lappi leanaráđdehussii. Ulbmilin lea bohtosiid vuodul váikkuhit mearrideaddjiide nu, ahte sámi mánáid vuoigatvuođat váldojuvvojit buorebut vuhtii mearrádusaid dagadettiin.

Čielggadusas vástida mánáidáittardeaddji doaimmahaga prošeaktabargi FM Minna Rasmus (0404-190570), mrasmus@paju.oulu.fi), geas dárbbu mielde oažžubehtet lassedieđuid. Mielddusin lea jearahallanáigetávval, mas aoidnibehtet goas din skuvllas fidnojuvvo. Juos din skuvllii plánejuvvon áigi ii heive, de sáhtášeiddetgo váldit oktavuoda prošeaktabargii jođáneamos lági mielde?

Giitu oktasašbarggus!
Ustitlaš dearvuodaiguin,

Maria Kaisa Aula
Mánáidáittardeaddji

Hyvä opettaja,

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa tänä syksynä yhteistyössä Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutettujen kanssa selvityksen saamelaisnuorten oikeuksista. Selvitys keskittyy maitten saamelaisalueilla asuviin 13–18-vuotiaisiin nuoriin, mutta myös heidän vanhempiaan ja nuorten kanssa työskenteleviä (mm. opettajia) haastatellaan mahdollisuuksien mukaan. Suomen osalta hankkeen rahoittajia ovat Euroopan unioni ja Lapin lääninhallitus.

Selvityksen tavoitteena on kuulla saamelaisten lasten ja nuorten omia mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvoinnistaan. Kysely pitää sisällään kysymyksiä koskien kotia ja perhettä, vapaa-aikaa ja koulua. Kyselyyn osallistuu 12 koulua Suomen saamelaisalueelta. Haastattelut toteutetaan loka–marraskuun aikana.

Kysely toteutetaan siten, että lapsiasiavaltuutetun toimiston projektityöntekijä käy kaikissa Suomen saamelaisalueen yläkouluissa ja lukioissa haastattelemassa saamelaisia lapsia ja nuoria. Haastatelussa sovelletaan Suomen lapsiasiavaltuutetun toimistossa aiemmin laadittua hyvinvointiasioiden kyselyä. Kyselykaavake on suomeksi ja pohjoissaameksi. Näin nuoret voivat halutessaan valita kummalla kielellä vastaavat. Tarkoituksena on myös haastatella osaa nuorista 3-4 hengen ryhmissä. Ennen kyselyä projektityöntekijä kertoo lapsille ja nuorille lapsiasiavaltuutetun tehtävistä ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta. Kaikkeen tähän arvioidaan menevän 2–3 tuntia.

Kyselyyn voivat osallistua kaikki ne nuoret, jotka kokevat/määrittelevät itsensä saamelaiseksi. Näin ollen olisi toivottavaa, että nuorille ja huoltajille tarkoitettu tiedote lähetettäisiin kaikkiin yläkoulu- ja lukioikäisten koteihin. Tiedotteessa on kaksi liitettä, joista jälkimmäisessä on oltava huoltajan allekirjoitus, jotta nuoret voivat osallistua kyselyyn.

Kyselyn tulokset raportoidaan siten, ettei yksittäisen koulun tai kunnan tunnistaminen niistä ei ole mahdollista. Näin varmistetaan vastaajien tietojen luottamuksellisuus. Haastattelujen kartoitetut tulokset välitetään tiedoksi alueen toimijoille, kunnille ja päätöksentekijöille, valtionhallintoon ja Lapin lääninhallitukseen. Tavoitteena on saadun tiedon perusteella vaikuttaa kansallisiin päättäjiin niin, että saamelaisten lasten oikeudet otetaan paremmin huomioon päätöksenteossa.

Selvityksestä vastaa lapsiasiavaltuutetun toimiston projektityöntekijä FM Minna Rasmus (0404-190570), mrasmus@paju.oulu.fi), jolta saatte tarvittaessa lisätietoja. Ohessa on haastateluaiakataulu, josta näette milloin koulullanne käydään. Mikäli koulullenne suunniteltu ajankohde ei käy teille, voisitteko ottaa projektityöntekijään yhteyttä mahdollisimman pian?

Kiitos yhteistyöstä!
Ystävällisin terveisin,

Maria Kaisa Aula
Lapsiasiavaltuutettu

Mánáidáittardeaddji čielggada sámi mánáid vuoigatvuođaid ollašuvvama

Buorit nuorat ja sin váhnemat dahje fuolaheaddjit,

Mánáidáittardeaddji lea iehčanas eiseváldi, mii doaibmá sosiála- ja dearvvašvuođaministeriija oktavuodas. Dan ulbmilin lea buoridit máná buresbirgema sihke ovddidit máná vuoigatvuođaid ollašuvvama. Barggu vuodđun lea Ovtastuvvan Našuvnnaid máná vuoigatvuođaid konvenšuvdna, man Suopma čálii vuollái jagi 1991. Okta mánáidáittardeaddji bargguin lea doallat oktavuoda mánáide ja nuoraide, sihke doalvut sis ožžon dieđu mearrideaddjiide.

Suoma mánáidáittardeaddji doaimmahat čielggada dán čavčča ovttas Ruoŋa ja Norgga mánáidáittardeaddjiiguin sámi nuoraid vuoigatvuođaid. Čielggadus guoská riikkaid 13–18-jahkásaš nuoraid, guđet ášset sámeaguovlluin. Suomas maiddá nuoraid váhnemat ja olbmot geat barget singuin jearahallojuvvojit. Suoma beale oasi ruhtadit Eurohpa uniovdna ja Lappi leanaráđdehus.

Čielggadusa ulbmilin lea gullat sámi mánáid ja nuoraid iežaset oaiviliid ja vásáhusaid sin buresbirgejumis. Jearahallan sisttisoallá gažaldagaid ruovttu ja bearraša, friddjaáiggi ja skuvlla birra. Čielggadussii oassálastet oahppit 12 skuvllas Suoma sámeaguovllus (Eanodaga, Anára, Soađegili ja Ohcejoga gielddas). Jearahallamallat dahkkojuvvojit golggot- ja skábmamánnus.

Jearahallamiin adnojuvvo skovvi, man vuodđun lea Suoma mánáidáittardeaddji doaimmahagas geavahuvvon buresbirgenáššiid jearahallan. Skovvi lea suomagillii ja davvisámegillii. Ná nuorat sáhttet válljet goappá gillii sii vástidit. Ulbmilin lea maiddá jearahallat oasi nuorain 3–4 olbmo joavkkus. Jearahallamiid oktavuodas nuoraid dieđut eai čállojuvvo bajás. Čielggadusa bohtosat raportejuvvojit nu, ahte ovttaskas skuvlla dahje gieldda ii leat vejolaš dovdat. Ná sihkkarastojuvvo vástideaddjiid dieđuid luhtolašvuohta.

Proševttas addojuvvo maiddá diehtu Ovtastuvvan Našuvnnaid máná vuoigatvuođaid konvenšuvnnas sihke nannejuvvo mánáid gullan sápmelaččaid iešstivrenguovlluin. Čielggadusa bohtosat addojuvvojit diehtun gielddaide ja mearrideaddjiide, stáhtahálddahussii ja Lappi leanaráđdehussii. Ulbmilin lea bohtosiid vuodul váikkuhit mearrideaddjiide nu, ahte sámi mánáid vuoigatvuođat váldojuvvojit buorebut vuhtii mearrádusaid dagadettiin.

Čielggadusas vástida mánáidáittardeaddji doaimmahaga prošeaktabargi FM Minna Rasmus (0404-190570, mrasmus@paju.oulu.fi), geas dárbbu mielde oažžubehtet lassadieđuid.

Giiitu oktasašbarggus!
Ustitlaš dearvuodaiguin,

Maria Kaisa Aula
Mánáidáittardeaddji

NUORAIDE JA SIN FUOLAHEADDJIIDE

Jearahallamii sáhttet oassálastit nuorat, geat meroštallet/dovdet iežaset sápmelažžan.

Nuoras ferte leat váhnema/fuolaheaddji lohpi ovdal go son sáhtta oassálastit jearahallamii.

_____ oažžu oassálastit mánáidáittardeaddji čielggadussii, mii guoská sámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuođaid ollašuvvama.

Beaivemearri _____. _____. 2007 _____
Váhnema/fuolaheaddji vuolláičálus

Čielggadus guoská 13–18-jahkásaš nuoraid, muhto maiddái sin váhnemat/fuolaheaddjit jearahallojuvvojit vejolašvuođaid mielde. Juos dus lea beroštupmi oassálastit jearahallamii, čálášitgo namat ja telefonnummirat vai prošeaktabargi sáhtta váldit dutnje oktavuoda?

(namma ja telefonnummir)

Máhcat dán báhpára oahpaheaddjai du váhnema vuolláičallosiin.

Giitu oktasašbarggus!
Ustitlaš dearvuodaiguin,

Minna Rasmus
prošeaktabargi
tel. 0404-190570

Lapsiasiavaltuutettu selvittää
saamelaislasten oikeuksien toteutumista

Hyvät nuoret ja heidän vanhempansa tai huoltajansa,

Lapsiasiavaltuutettu on sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva itsenäinen viranomainen, jonka tavoitteena on edistää lasten hyvinvointia sekä lapsen edun ja oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jonka Suomi allekirjoitti vuonna 1991. Lapsiasiavaltuutetun tehtäviin kuuluu yhteydenpito lapsiin ja nuoriin sekä heiltä saadun tiedonvälittäminen päätöksentekijöille.

Suomen lapsiasiavaltuutettu toteuttaa yhteistyössä Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutettujen kanssa selvityksen saamelaisnuorten oikeuksista. Selvitys keskittyy saamelaisalueilla asuviin 1–18-vuotiaisiin nuoriin. Suomessa haastatellaan myös heidän vanhempiaan ja nuorten kanssa työskenteleviä. Suomen hankkeen rahoittajia ovat Euroopan unioni ja Lapin lääninhallitus.

Selvityksen tavoitteena on kuulla saamelaisten lasten ja nuorten omia mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvoinnistaan. Kysely pitää sisällään kysymyksiä koskien kotia ja perhettä, vapaa-aikaa ja koulua. Kyselyyn osallistuu oppilaita kahdestatoista koulusta Suomen saamelaisalueelta (Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnista). Haastattelut toteutetaan loka–marraskuun aikana.

Haastattelussa sovelletaan Suomen lapsiasiavaltuutetun toimistossa aiemmin laadittua hyvinvointiasioiden kyselyä. Kyselykaavake on suomeksi ja pohjoissaameksi. Näin nuoret voivat halutessaan valita kummalla kielellä vastaavat. Tarkoituksena on myös haastatella osaa nuorista 3–4 hengen ryhmissä. Haastatteluiden yhteydessä ei kerätä nuoren henkilötietoja. Kyselyn tulokset raportoidaan siten, ettei yksittäisen koulun tai kunnan tunnistaminen niistä ole mahdollista. Näin varmistetaan vastaajien tietojen luottamuksellisuus.

Hankkeessa jaetaan myös tietoa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta sekä vahvistetaan lasten kuulemisen rakenteita saamelaisten itsehallintoalueilla. Haastattelujen kartoitetut tulokset välitetään tiedoksi alueen toimijoille, kunnille ja päätöksentekijöille, valtionhallintoon ja Lapin lääninhallitukselle. Tavoitteena on saadun tiedon perusteella vaikuttaa kansallisiin päättäjiin niin, että saamelaisten lasten oikeudet otetaan paremmin huomioon päätöksenteossa.

Selvityksestä vastaa lapsiasiavaltuutetun toimiston projektityöntekijä FM Minna Rasmus (0404-190570, mrasmus@paju.oulu.fi), jolta saatte tarvittaessa lisätietoja.

Kiitos yhteistyöstä!
Ystävällisin terveisin,

Maria Kaisa Aula
Lapsiasiavaltuutettu

NUORILLE JA HEIDÄN HUOLTAJILLEEN

Kyselyyn voivat osallistua nuoret, jotka määrittelevät/kokevat itsensä saamelaiseksi.

Jotta nuori voi osallistua kyselyyn, hänellä on oltava siihen huoltajan lupa.

_____ saa osallistua lapsiasiavaltuutetun selvitykseen, joka koskee saamelaisten nuorten oikeuksien toteutumista.

Päivämäärä ____ . ____ .2007 _____
Huoltajan allekirjoitus

Selvitys keskittyy 13–18-vuotiaisiin nuoriin, mutta myös heidän huoltajiaan haastatellaan mahdollisuuksien mukaan. Mikäli olet kiinnostunut kyselystä, niin antaisitko puhelinnumerosi jotta projektityöntekijä voi ottaa Sinuun yhteyttä?

(nimi ja puhelinnumero)

Palauta tämä paperi opettajallesi huoltajan allekirjoituksella varustettuna.

Kiitos yhteistyöstä!
Ystävällisin terveisin,

Minna Rasmus
projektityöntekijä
puh. 0404-190570

LIITE 5

KYSELYKAAVAKE SAAMEKSI

Mánáidáittardeaddji doaimmahat

čakčat 2007

Sámi mánáid vuoigatvuodaide guoskevaš jearahallan

VÁSTIDEADDJI DIEÐUT

Lean

nieida

gánda

Eatnigiella/eatnigielat lea/leat _____

Lean _____ jagi

Ruoktogilli ja -gielda _____

RUOKTU JA BEARAŠ

Mat áššit leat du ruovttus bures?

Mat áššit leat funet dahje maid fertešii buoridit?

Maid áššiide hálidivččet váikkuhit eanet iežat ruovttus?

FRIDDJAÁIGI JA ÁSSANBIRAS

Maid áššiide leat duđavas iežat friddjaáiggis?

Maid friddjaáiggi áššiide it leat duđavaš? Maid hálidivččet buoridit?

Maid áššiid anát árvvus das go ásat davvin?

Gos hálidivččet ássat, go leat geargan skuvllas? Manin?

SKUVLA (skuvlabeaivi, oahppoávdnasat, skuvlabargit, ustibat)

Maid áššiide leat duđavaš din skuvllas?

Maid skuvlii laktáseaddji áššiid sáhtášii vel buoridit?

Mo din skuvla váldá guovttegielalašvuođa ja guovttekultuvrralašvuođa vuhtii?

Mo din skuvla sáhtášii váldit guovttegielalašvuođa ja guovttekultuvrralašvuođa buorebut vuhtii?

SÁMI MÁNÁT JA NUORAT SUOMAS

(mánáid ja nuoraid buresbirgejummi ja dasa guoskevaš mearrádusdahkan)

Mat áššit leat bures Suoma sámi mánáin ja nuorain?

Mo Suoma sámi mánáid ja nuoraid sajadaga/dili sáhtášii buoridit?

Maid sápmelašvuolta mearkaša dutnje?

VUOIGATVUOHTA BUORRE MÁNNÁVUHTII JA NUORRAVUHTII

Mii leat buoremus das, ahte leat nuorra?

Mat áššit du eallimis dahket du ilolažžan?

Mat áššit du eallimis dahket du morašlažžan?

Ledjetgo gullan mánáid vuoigatvuodain ovdal dán prošeavtta?

De ledjen. Gos? _____

In.

Giitu vástádusain!

LIITE 6

KYSELYKAAVAKE

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

syksy 2007

Saamelaisten lasten oikeuksien kysely

VASTAAJAN TIEDOT

Olen

tyttö

poika

Äidinkieleni on/ovat _____

Olen _____ vuotta

Kotikylä ja -kunta _____

KOTI JA PERHE

Mitkä asiat ovat kotonasi hyvin?

Mitkä asiat ovat huonosti tai missä olisi parannettavaa?

Mihin asioihin haluaisit vaikuttaa enemmän kotona?

VAPAA-AIKA JA ASUINYMPÄRISTÖ

Mihin asioihin olet tyytyväinen vapaa-aikaasi liittyen?

Mitä vapaa-aikaan liittyviin asioihin et ole tyytyväinen? Mitä haluaisit parantaa?

Mitä asioita arvostat pohjoisessa asumisessa?

Missä haluaisit asua, kun olet käynyt koulusi loppuun? Miksi?

KOULU (koulupäivä, oppiaineet, koulun henkilökunta, kaverisuhteet)

Mihin asioihin olet tyytyväinen koulussasi?

Mitä kouluun liittyviä asioita voitaisiin vielä parantaa?

Miten koulusi huomioi kaksikielisyyttä ja kaksikulttuurisuutta?

Miten koulusi voisi huomioida kaksikielisyyttä ja kaksikulttuurisuutta paremmin?

SAAMELAISET LAPSET JA NUORET SUOMESSA

(lasten ja nuorten hyvinvointi ja sitä koskeva päätöksenteko)

Mitkä asiat ovat hyvin saamelaisten lasten ja nuorten kannalta Suomessa?

Miten saamelaisten lasten ja nuorten asemaa voitaisiin parantaa Suomessa?

Mitä saamelaisuus merkitsee Sinulle?

OIKEUS HYVÄÄN LAPSUUTEEN/NUORUUTEEN

Mikä on mielestäsi parasta siinä, että olet nuori?

Mitkä asiat elämässäsi tekevät sinut iloiseksi?

Mitkä asiat elämässäsi tekevät sinut surulliseksi?

Olitko kuullut lasten oikeuksista ennen tätä projektia?

Kyllä. Mistä? _____

En.

Kiitos vastauksistasi!

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta kertova esite ”Tiesitkö, että lapsilla on omat oikeudet?” on julkaistu suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja pohjoissaameksi.

Painettuja esitteitä voi tiedustella lapsiasiavaltuutetun toimistosta (pirkko-liisa.rautio@stm.fi, 09-160 73986).

Erikieliset esitteet ovat tulostettavissa lapsiasiavaltuutetun nettisivuilta www.lapsiasia.fi.

Sivuilta löytyy myös YK:n lapsen oikeuksien sopimus lyhentämättömänä.

Lapsiasiavaltuutetun nettisivuilla on aineistoa myös pohjoissaamen kielellä.

DIHTETGO, AHTÉ MÁNÁIN LEAT IEŽASET VUOIGATVUOĐAT?

OLMMOŠVUOIGATVUOĐAT
GULLET JUOHKEHAŽŽII
AGIS FUOLAKEAHTTÁ.

ON:A MÁNÁ VUOIGATVUOĐAID
OPPALAŠSOAHPAMUŠ LEA
RÁHKADUVVON DÁHKIDIT MÁNÁ
EARENOAMÁŠ DÁRBUID JA
OVDDUID. SOAHPAMUŠ GUOSKÁ
BUHKOID VUOLLEL
18-JAHKÁSAČČAID.

MÁNÁ VUOIGATVUOĐAID OPPALAŠSOAHPAMUŠ
dohkkehuvvui Ovtastuvvan Našuvnnaid
dievasčoahkkimis jagi 1989. Buot
riikkat máilmmis, earret guokte, leat
dohkkehan soahpamuša. Suopma
ratifiserii soahpamuša 1991. Soahpamuš
geatnegahtta Suomas earenoamážit stáhta
ja gielddaid. Dasa lassin dat geatnegahtta
mánáid váhnemiid ja eará rávesolbmuid.

**BUOT MÁNÁT LEAT
DÁSSEÁRVOSAČČAT**

ON:A MÁNÁ
VUOIGATVUOĐAID
OPPALAŠSOAHPAMUŠ
GUOSKÁ BUOHKAID VUOLLEL
18-JAHKÁSAČČAID

MÁNÁS LEA VUOIGATVUOHTA BUORI EALLIMII

1. Juohkehaš vuollel 18-jahkásaš lea mánná.
2. Máná vuoigatvuođat gullet juohke mánnái. Máná ii oaččo soardit su dahje su váhnemiid iešvuođaid, oaiviliid dahje máttuid geažil.
3. Mánnái guoskevaš mearrádusaid dahkamis galgá álo váldit vuosttamužžan vuhtii máná ovddu.
4. Stáhta galgá ollašuhttit vuoigatvuođaid, maid Mánáid vuoigatvuođaid soahpamuš mearrida.
5. Stáhta galgá gudnejahttit váhnemiid dahje eará máná fuolaheddjiid ovddasvástádusa, vuoigatvuođaid ja geatnegasvuođaid máná šaddadeamis.
6. Mánás lea vuoigatvuohta eallimii. Stáhta galgá dáhkidit nu buriid eavttuid go vejolaš máná ceavzimii ja čálgamii su iežas čálganmuttu mielde.
7. Mánná galgá registrerejuvot dalán riegádeami manjá. Riegádan mánás lea vuoigatvuohta nammii ja riikkavulošvuhtii. Mánás lea vuoigatvuohta dovdat váhnemiiddis ja orrut vuosttažettiin sudno divššus.
8. Mánás lea vuoigatvuohta seailluhit iežas identitehta, riikkavulošvuođa, nama ja fuolkegaskavuođaid.
9. Álgovuolggalaččat mánná galgá beassat eallit iežas váhnemiiguin, juos sus lea buorre ja oadjebas dilli sudno luhtte. Mánás, guhte ii ása váhnemiiddis luhtte, lea vuoigatvuohta deaivat guktuid váhnemiid. Deaivvadeami sáhtttá eastit dalle, juos dat lea máná ovddu vuostá.
10. Juos mánná ja su váhnemat gártet guhtege sierra riikkaide, stáhtas lea geatnegasvuohta gieđahallat ohcamuša bearraša ovttastahttimii miehtemielalaččat ja ájitkeahttá.
11. Stáhta galgá caggat mánáid lágahis doalvuma riikkas nubbái.
12. Mánás lea vuoigatvuohta iežas oaiviliidda buot áššiin, mat gusket su. Máná oaivil galgá válđojuvvot vuhtii su agi ja čálganmuttu mielde.
13. Mánás lea oaiviliiddis ovdanbuktimii vuoigatvuohta ohcat, váldit vuostá ja juohkit dieđu ja jurdagiid lupposit, go dat fal ii čuoza eará olbmuid vuoigatvuođaide.
14. Mánás lea vuoigatvuohta jurdda-, oamedovdo- ja oskkoldatluomusvuhtii. Váhnemiid mánnái addin rávven su vuoigatvuođa atnimis ferte gudnejahttojuvvot.
15. Mánás lea vuoigatvuohta searvat serviide ja doaibmat dain.
16. Mánás lea vuoigatvuohta priváhtavuhtii, ruovtturáfái ja reivesuollemasvuhtii. Su gudni dahje beaggima ii oaččo fuotnut.
17. Mánás lea vuoigatvuohta oažžut dieđihangaskaomiid bokte dakkár dieđu, mii lea dehálaš su ahtanuššama ja buresbirgema dáfus. Máná ferte suodjalit dakkár dieđus ja materiálas, mii sáhtttá vahágahttit su buresbirgejumi.
18. Váhnemiin lea vuosttamuš ja oktasaš ovddasvástádus máná šaddadeamis. Sis lea vuoigatvuohta oažžut dasa doarjaga. Váhnemat galget bargat máná ovddu mielde. Stáhta galgá dáhkidit beaivedikšoa- ja mánáidsuodjalanbálvalusaid.
19. Máná galgá suodjalit buotlágán veahkaválddis, berošmeahhtun meannudeamis ja buorringeavaheamis.
20. Mánás, guhte ii sáhte eallit iežas bearrašiin, lea vuoigatvuohta oažžut earenomáš suoji ja doarjaga. Dalle galgá giddet fuopmášumi máná šaddadeami boahtteáigái sihke máná etnihkalaš, oskkolaš ja gielalaš duogáži.
21. Mánná sáhtttá adopterejuvvot, juos dat lea su dáfus buoremus molssaeaktu.
22. Báhtareaddjimánás lea vuoigatvuohta oažžut earenomáš divššu.
23. Lámis mánná galgá oažžut buoremus vejolaš divššu ja veahki, mii ovddida su iešluohttamuša ja oassálastima.

**JUOS FUOMÁŠAT, AHTÉ DU
VUOIGATVUOĐAID HILGGODIT,
DE SÁHTÁT HÁLEŠTIT ÁŠŠIS OMD.
VÁHNEMIIGUIN, OAHPAHEADDJIIN,
DEARVVAŠVUOHTADIVŠŠÁRIIN,
SKUVLAKURÁHTORIIN
DAHJE EARÁ LUOHTTEHAHTTI
OLLESOLBMUIN.**

24. Mánás lea vuoigatvuohta eallit nu dearvan go vejolaš ja oažžut dárbbus mielde dearvvaš- ja buozalmasvuohtadivššu. Etniide galgá dáhkidit áššáigulleaš dearvvašvuohtadivššu.
25. Šaddanruovttu olggobeallái gártan mánás lea vuoigatvuohta dasa, ahte su dikšu ja su dikšui bidjama ákkat dárkkistuvvojit gaskkohagaid.
26. Mánás lea vuoigatvuohta sosiáladorvui.
27. Mánás lea vuoigatvuohta eallindássái, mii lea dárbblaš su ahtanuššamii.
28. Mánás lea vuoigatvuohta oažžut vuodđooahpahusa nuvttá. Stáhta galgá ovddidit nuppi dási skuvlema ja oahppobagadeami ja atnit ávvira das, ahte mánát ja nuorat eai heaitte skuvlla gaskan. Skuvlla stivren galgá gudnejahttit máná olmmošárvvu.
29. Skuvlen galgá gárgelit máná ovttaskas dáidduid ja bajidit máná olmmošvuoigatvuođaid ja iežas giela ja kultuvrra gudnejahttima, vásttolaš riikkavulošvuođa, utnolašvuođa, sohkabeliid dásseárvvu ja birra gáhttema.
30. Unnitlohkui dahje eamiálbmogii gulleaš mánás lea vuoigatvuohta iežas kultuvrii, oskui ja gillii.
31. Mánás lea vuoigatvuohta vuoiŋnastit ja duhkoraddat. Sus lea maiddá vuoigatvuohta friddjaáigái ja dáidda- ja kultureallimii.
32. Mánái ii oaččo barggahit barggu, mii hehtte su oahpuid dahje vahágahttá su dearvvašvuođa dahje ahtanuššama.
33. Máná galgá suodjalit gárrenávdnasiin ja lobihis gárrenávdnasiid vuovdimis.
34. Máná galgá suodjalit buotlágán seksuála buorringevaheamis.
35. Stáhtat galget caggat mánáid gávppašeami.
36. Máná galgá suodjalit buotlágan buorringevaheamis, mii áitá su buresbirgejumi.
37. Máná ii oaččo biinnidit iige ránggáštít olmmošmeahttumit dahje badjelgeahččanvugiin. Máná giddagassii bidjan galgá leat marjimuš čovddus ja dallege ferte válđojuvot vuhtii su agi miel dárbbut.
38. Vuollel 18-jahkásačča ii oaččo válđit soahtevehkii iige son oaččo oassálastit soahtái. Buotlágan doaimmain, main leat vearjjut mielde, máná galgá suodjalit. *
39. Vearredaguid gillájeaddjin gártan máná galgá veajuidahttit ja su vuogáiduvvama servodahkii galgá doarjut.
40. Lága rihkkon máná galgá várjalit ja su vuoigatvuođaid galgá gudnejahttit. Riektegeavvamis galgá sierra válđojuvot vuhtii máná ahke- ja čálgandássi.
41. Juos stáhta sisriikkalaš láhkamearrideapmi dáhkida mánáide buoret vuoigatvuođaid go dát soahpamuš, de dan galgá čuovvut.
42. Stáhta galgá atnit ávvira das, ahte buot riikkavuložat dihtet mánáid vuoigatvuođain.
43. Dán soahpamuša čuovvuma bearráigeahčča ON:a máná vuoigatvuođaid komitea.
- 44.–54.
- Dát artiklat leat mearrádušat soahpamušsii searvamis, rievdadeamis, dan raporteremis ja soahpamuša eará fámus.
- * Ahkerádjji bajiduvvon lassibeavdegirjiis 15 jagis 18 jahkái.

**IEŠ SOAHPAMUŠTEAVSTTA
SÁHTÁT LOHKAT DIEVASLAŽŽAN
FIERBMESIIDDUIN
WWW.LAPSIASIA.FI**

MÁNÁS LEA VUOIGATVUOHTA BUORI EALLIMII

MÁNÁ VUOIGATVUOĐAT LEAT OLLESOLBMUID GEATNEGASVUOĐAT.

Eiseválddit fertejit
buot máná guoskevaš
doaimbajuijn
ja mearrádusain
árvvoštallat daid
váikkuhusaid mánnái,
váldit vuhtii máná
ovddu ja guldalit
máná oaivila.

VÁHNEMIIN JA FUOLAHEADDJIIN LEA DEHÁLEAMOS OVDDASVÁSTÁDUS MÁNÁ FUOLAHEAMIS JA ŠADDADEAMIS.

Dan bargui sis lea
vuoigatvuohta
oažžut doarjaga,
bagadallama ja
rávvema.
Juos váhnemat dahje
fuolaheaddjit eai
doarjagis fuolakeahtta
nagot atnit ávvira
mánás, de stáhta ferte
dorvvastit, ahte mánná
oažžu buori divššu,
sadjásaš bearraša,
lágádusdikšuma dahje
adopterema bokte.

SOAHPAMUŠA ČUOVVUMA JA MÁNÁ VUOIGATVUOĐAID OLLAŠUVVAMA BEARRÁIGEAHČČÁ ON:A MÁNÁ VUOIGATVUOĐAID KOMITEA.

Juohke soahpamušii
searvan riika galgá
raporteret komiteai
viđa jagi gaskkaid dan,
mo dat lea ovdánan
máná vuoigatvuođaid
ollašuhttimis.
Mearreáigge raporttaid
vuođul komitea
buktá ovdan iežas
fuolaid ja ávžžuhusaid
iešguđege riikka dilis.
Suomas raporterema
ovddasvástádus lea
olgoáššiidministeriijas.

SOAHPAMUŠA SISDOALU SÁHTTÁ DADJAT OANEHAČČAT GOLMMAIN FÁTTÁIN:

PROTECTION

Mánás lea
vuoigatvuohta
earenoamáš
suodjalussii ja dikšui.

PROVISION

Mánás lea
vuoigatvuohta
doarvái stuorra oassái
servodaga resurssain.

PARTICIPATION

Mánás lea
vuoigatvuohta
oassálastit agis ja
čálgandásis mielde
alccesis guoskevaš
mearrádusaide.

**Mánáidáittardeaddji bargun lea čuovvut ja ovddidit
mánáid vuoigatvuođaid ollašuvvama Suomas.**

**Ovtastuvvan Našuvnnaid mánáidorganisašuvnns
UNICEF:as lea vuoigatvuohta ja geatnegasvuohta
bearráigeahččat soahpamuša ollašuvvama.**

**Maiddá eará mánná- ja nuoraidorganisašuvnna
addet áššedovdiveahki ja ovddidit iešguđege lánkai
vuoigatvuođaid ollašuvvama.**

**MÁNÁ
OAIVILIID
FERTE VÁLDIT
VUHTII**

Lapsen oikeuksien sopimus lyhyesti

1. Jokainen alle 18-vuotias on lapsi.
2. Lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Ketään lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiansa ominaisuuksien, mielipiteiden tai alkuperän vuoksi.
3. Lapsia koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu.
4. Valtion on toteutettava Lapsen oikeuksien sopimuksen määräämät oikeudet.
5. Valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.
6. Lapsella on oikeus elämään. Valtion on taattava mahdollisimman hyvät edellytykset lapsen henkiinjäämiselle ja kehitykselle omaan tahtiin.
7. Lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen. Lapsella on oikeus tuntea vanhempansa ja olla ensisijaisesti heidän hoidettavanaan.
8. Lapsella on oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa.
9. Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.
10. Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttelämättä.
11. Valtion pitää estää lasten laitton kuljettaminen maasta toiseen.
12. Lapsella on oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.
13. Lapsella on mielipiteidensä ilmaisemiseksi oikeus hakea, vastaanottaa ja levittää tietoa ja ajatuksia vapaasti, kunhan se ei loukkaa muiden oikeuksia.
14. Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä on kunnioitettava.
15. Lapsella on oikeus liittyä yhdistyksiin ja toimia niissä.
16. Lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniaansa tai mainettaan ei saa halventaa.
17. Lapsella on oikeus saada tiedotusvälineiden kautta sellaista tietoa, joka on tärkeää hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa kannalta. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta tiedolta ja aineistolta.
18. Vanhemmilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta. Heillä on oikeus saada tukea tehtävänsä. Vanhempien tulee toimia lapsen edun mukaisesti. Valtion on turvattava päivähoito- ja lastensuojelupalvelut.
19. Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.
20. Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.
21. Lapsi voidaan adoptoida, jos se on hänen kannaltaan paras vaihtoehto.
22. Pakolaislapsella on oikeus saada tarvitsemansa erityinen huolenpito.
23. Vammaisen lapsen pitää saada parasta mahdollista hoitoa ja apua, joka edistää hänen itseluottamustaan ja osallistumistaan.
24. Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvitsemansa terveyden- ja sairaudenhoito. Äideille on taattava asianmukainen terveydenhoito.

25. Syntymäkotinsa ulkopuolelle sijoitetulla lapsella on oikeus hänelle annetun hoidon ja hänen sijoituksensa perusteiden ajoittaiseen tarkistamiseen.
26. Lapsella on oikeus sosiaaliturvaan.
27. Lapsella on oikeus hänen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.
28. Lapsella on oikeus saada maksuttomasti perusopetusta. Valtion on edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä. Kurinpidon koulussa tulee kunnioittaa lapsen ihmisarvoa.
29. Koulutuksen on kehitettävä lapsen yksilöllisiä taitoja, ihmisoikeuksien sekä lapsen oman kielen ja kulttuurin kunnioitusta, vastuullista kansalaisuutta, suvaitsevaisuutta, sukupuolten tasa-arvoa sekä ympäristön suojelua.
30. Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, uskontoonsa ja kieleensä.
31. Lapsella on oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään.
32. Lapsella ei saa teettää työtä, joka haittaa hänen opintojaan tai vahingoittaa hänen terveyttään tai kehitystään.
33. Lasta on suojeltava huumeilta ja laittomalta huumekaupalta.
34. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä.
35. Valtioiden on estettävä lapsikauppa.
36. Lasta on suojeltava kaikelta hänen hyvinvointiaan uhkaavalta hyväksikäytöltä.
37. Lasta ei saa kiduttaa. Lasta ei saa rankaista julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vangitsemisen tulee olla viimesijainen keino ja silloinkin on huomioitava hänen ikänsä mukaiset tarpeet.
38. Alle 18-vuotiaista ei saa värvätä armeijaan eikä hän saa osallistua sodankäyntiin. Aseellisissa selkkauksissa on suojeltava lapsia.*
39. Väärinkäytösten uhriksi joutunutta lasta on autettava toipumaan ja hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan on edistettävä.
40. Lakia rikkonutta lasta on suojeltava ja hänen oikeuksiaan on kunnioitettava. Oikeudenkäynnissä tulee huomioida erikseen lapsen ikä- ja kehitystaso.
41. Jos valtion kansallinen lainsäädäntö turvaa lapselle paremmat oikeudet kuin tämä sopimus, sitä on noudatettava.
42. Valtion on huolehdittava, että kaikki kansalaiset tietävät lapsen oikeudet.
43. Tämän sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea.
- 44.–54.
- Nämä artiklat ovat päätöksiä sopimukseen liittymisestä, muuttamisesta, siitä raporttoimisesta ja sopimuksen muusta voimassaolosta.
- * Lisäpöytäkirjassa ikäraja on nostettu 15:sta 18 ikävuoteen.

Varsinaisen sopimustekstin löydät
lyhentämättömänä verkkosivuilta
www.lapsiasia.fi

Saamelaiset ovat Euroopan pohjoisin ja EU-alueen ainoa alkuperäiskansa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa alkuperäiskansojen lasten oikeutta omaan kieleensä ja kulttuuriinsa. Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut ovat selvittäneet saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumista.

Tämä julkaisu on raportti EU:n ja Lapin lääninhallituksen rahoittaman hankkeen suomalaisesta osuudesta. Selvitykseen osallistui 13–18-vuotiaita saamelaisnuoria saamelaisalueelta.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2008

Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Cygnaeuksenkatu 1, Jyväskylä
PL 41, 40101 Jyväskylä
faksi 014-337 4248
puhelin 09-16001
lapsiasiavaltuutettu@stm.fi
www.lapsiasia.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö
Meritullinkatu 8, Helsinki
PL 33, 00023 Valtioneuvosto
faksi 09-160 74126
puhelin 09-16001
www.stm.fi

LAPSIASIAVALTUUTETTU
MÁNÁIDÁITTARDEADDJI

